VEČNA KNJIGA

DESET GOVOROV O SVETEM PISMU

V STOLNI CERKVI SV. NIKOLAJA V LJUBLJANI
GOVORIL

DR. MIHAEL OPEKA
STOLNI KANONIK IN UČITELJ HOMILETIKE NA VSEUČILIŠČU
V LJUBLJANI

1—5 TISOČ

V LJUBLJANI 1927

ZALOŽILA PRODAJALNA K. T. D. H. NIČMAN
NATISNILA JUGOSLOVANSKA TISKARNA

VEČNA KNJIGA

DESET GOVOROV O SVETEM PISMU

V STOLNI CERKVI SV. NIKOLAJA V LJUBLJANI
GOVORIL

DR. MIHAEL OPEKA
STOLNI KANONIK IN UČITELJ HOMILETIKE NA VSEUČILIŠČU
V LJUBLJANI

1—5 TISOČ

257.01

V LJUBLJANI 1927

ZALOŽILA PRODAJALNA K.T.D. H. NIČMAN
NATISNILA JUGOSLOVANSKA TISKARNA

Imprimatur.

Škof. ordinariat v Ljubljani, dne 19. avgusta 1927, št. 3223.

† **Anton Bonaventura,**
škof.

Kazalo.

Uvod 5
I. Kaj je Sv. Pismo? Obseg, starost, jezik 7
II. Začetnik in pravi pisatelj Sv. Pisma 16
III. Vsebina Sv. Pisma in nje cena 24
IV. Pristnost Sv. Pisma Novega Zakona 33
V. Nepokvarjenost in verodojstojnost Sv. Pisma Novega Zakona 42
VI. Ali so v Sv. Pismu bajke, zmote, laži? 51
VII. Sv. Pismo ni edini vir božjega razodetja 60
VIII. Čuvarica in razlagavka Sv. Pisma 68
IX. Ali Cerkev komu prepoveduje brati Sv. Pismo? . 77
X. Vzemite in berite! 86
Opombe 94

Večna knjiga je Sv. Pismo, ker je delo večnega Boga o večnem Bogu, najprej obljubljenem, potem poslanem Sinu božjem v človeškem mesu. Nič drugega ni Stari Zakon nego sam večni Kristus v prerokbah in podobah; nič drugega ni Novi Zakon nego taisti Kristus v življenju, delu in trpljenju svojem. Zato opominja sv. Ambrož: Iz obojne čaše pij — Starega in Novega Zakona, ker iz obojne piješ Kristusa! — Večna knjiga je Sv. Pismo, ker je v nji božja resnica, ki ne mine: Nebo in zemlja bosta prešla, moje besede pa ne bodo prešle (Mt. 24, 35). — Večna knjiga je, ker pôlje v nji večno življenje.

Gospod Jezus! Naj bomo vsi, ki ljubimo to knjigo, zapisani v nebeški knjigi tvojega zveličanja!

V Ljubljani, na Veliki Šmaren 1927.

Dr. Mihael Opeka.

I.

Predragi v Gospoda! Kateri izobražen človek ne ve nič o svetovnoznanih pisateljih in njihovih knjigah? Ne poznati velikih klasikov raznih narodov, a zlasti še morda ne poznati prvaških književnih del lastnega naroda, bi bila v našem času za vsakega polizobraženca sramota. Samo ena svetovna knjiga je postala po čudnem načinu tudi mnogim izobraženim ljudem današnjih dni skoro tuja. Precej povem, kaj mislim. Mislim Sveto Pismo. In vendar je Sv. Pismo knjiga vseh knjig, največji slovstveni proizvod vseh časov. Milijoni so v teku stoletij brali iz te knjige in zajemali iz nje pravo življensko modrost in mir in tolažbo svojim dušam. Ne samo za vsakega razumnika, marveč za vsakega človeka sploh je vredno, za vsakega odraslega katoliškega kristjana pa neizogibno potrebno, da pobliže pozna Sv. Pismo. Kaj je Sv. Pismo? Ali je samo človeška — ali nemara več, božja knjiga? Kaj je njegova vsebina? Ali so res v Sv. Pismu zmote, bajke, laži, kakor trdijo njegovi nasprotniki — ali pa je v njem čista, božja resnica? Ali je res večkrat v opreki s člo-

veško znanostjo — ali pa presega vso človeško znanost? Ali je Sv. Pismo, posebe še Evangeliji, samo skupek nepristnih, izmišljenih in neverodostojnih spisov — ali pa je zbirka pristnih, nepokvarjenih, od Boga navdihnjenih knjig? Ali je istina, da katoliška Cerkev svojim vernikom-neduhovnikom prepoveduje brati Sv. Pismo — ali marveč njega modro in pobožno branje navsomoč priporoča? — Glej! vse polno vprašanj o Sv. Pismu, o katerih mora biti katoliški kristjan poučen, zlasti še, če hoče veljati za razumnika in živi v dobi, kakršna je današnja. Zato sem sklenil, predragi, da bom v nekaterih govorih ta vprašanja obkratkem, pa vendar karmoč temeljito obdelal. Upam, da boste radi poslušali in da vam bo ves ta pouk zelo koristen. Toda najprej vam moram za začetek Sv. Pismo dati takorekoč v roke, da si ga — dejal bi — bolj po zunanje in površno ogledate.

*

Sv. Pismo ni ena sama knjiga, marveč je cela zbirka manjših knjig in spisov. To dobro pove ime B i b l i j a, ki je tudi rabimo za Sv. Pismo. Biblija je namreč grška množina srednjega spola od biblion, ki pomeni: knjižica. Torej biblia (po grško) je več knjižic. V latinskem jeziku, kamor je to ime prešlo, pa so polagoma pozabili, da pomeni biblia več knjig in so začeli besedo tako rabiti, kakor bi bila latinska ednina ženskega spola in bi pomenila eno samo knjigo.[1] — Ločimo pa Sv. Pismo

v Sv. Pismo Stare in Nove Zaveze. Stara in Nova Zaveza je z drugo besedo čas pred Kristusom in čas po Kristusu. Sv. Pismo namreč nasplošno pripoveduje, kaj je storil Bog za zveličanje človeštva. Tisto, ki pripoveduje, kaj je storil pred prihodom Kristusovim, je Sv. Pismo Stare Zaveze; tisto pa, ki pripoveduje, kaj je storil po Kristusu in njegovih apostolih, je Sv. Pismo Nove Zaveze. Ime Z a v e z a je odtod, ker je Bog s človeštvom že pred Kristusom, zlasti še po Mozesu z izraelskim ljudstvom, sklenil zavezo, po kateri bi bilo izraelsko ljudstvo za svojo zvestobo do Boga poplačano predvsem s časnim blagoslovom. Ta, stara zaveza, pa je bila le predpodoba nove, višje in boljše zaveze, ki jo je hotel Bog skleniti s človeštvom po Kristusu, kakor beremo že pri Jeremiju: Glej, dnevi pridejo, reče Gospod, in naredil bom z izraelovo hišo in z judovo hišo novo zavezo ... Dal jim bom svojo postavo v njih osrčje in v njih srce jo bom zapisal; in bom jim Bog, oni pa bodo moje ljudstvo. (Jer. 31, 31, 33.) Namesto Sv. Pismo Stare in Nove Zaveze pravimo tudi Sv. Pismo Starega in Novega Zakona, t. j. postave, ker vsebuje eno postavo božjo pred Kristusom, eno pa postavo ali zakon božji, razodet po Kristusu. To smo razumeli. —

Obsega pa Sv. Pismo Starega Zakona ali Stare Zaveze 46 knjig, a Sv. Pismo Novega Zakona 27 knjig. In sicer delimo knjige Starega Zakona v zgodovinske, naučne in preroške knjige. Med

zgodovinskimi so najvažnejše petere knjige Mozesove, ki pripovedujejo o začetku sveta in človeka, o prvem grehu, o vesoljnem potopu, o očakih, o zgodovini judovskega ljudstva do prihoda v obljubljeno deželo; potem knjiga Jozvetova, ki popisuje zavzetje obljubljene dežele in nje razdelitev med izraelske rodove; knjiga Sodnikov, ki pripoveduje dogodke iz dobe tistih trinajst vojvod ali sodnikov, ki jih je Bog Izraelcem od časa do časa pošiljal zato, da jih je po njih reševal iz sužnosti, v katero jih je pustil padati v kazen za njihovo malikovanje; dalje četvere knjige Kraljev, ki obsegajo zgodovino Izraelcev iz tistih časov, ko so imeli kralje za svoje vladarje; slednjič naj še omenim dvoje knjig Makabejcev, ki popisujejo stiske Judov in njihova junaštva pod sirskimi kralji. — Morda koga moti, da govore vse te knjige le o izraelskem ali judovskem ljudstvu, ko smo vendar poprej rekli, da pripoveduje Sv. Pismo Stare Zaveze to, kar je Bog storil pred Kristusom za zveličanje človeštva sploh. Toda to je zato, predragi, ker je Bog uprav izraelsko ali judovsko ljudstvo izvolil, da bi po njem pripravil odrešenje in zveličanje vsemu človeštvu v Kristusu. — Med naučnimi knjigami Stare Zaveze ne smem pustiti neomenjene skoro nobene. To so: Jobova knjiga s svojo prelepo povestjo in vzvišenimi nauki; knjiga Psalmov s svojimi hvalnicami, prošnjami, zahvalnimi in spokornimi spevi; knjiga Pregovorov, Pridigar ali Ekleziast, Modrostna knjiga in Ekleziastik

ali knjiga Sirahova — vse polne svetega poučenja in modrosti; slednjič Visoka pesem, ki pod podobo zakonske ljubezni slika razmerje Boga do izraelskega ljudstva in do človeštva sploh, ali razmerje Kristusovo do sv. Cerkve. Od preroških knjig Stare Zaveze so najvažnejši štirje glavni preroki: Izaija, Jeremija, Ecehiel in Daniel; potem pa je še 12 spisov malih prerokov. —

Tudi knjige Novega Zakona lahko delimo v zgodovinske, naučne in eno preroško. Zgodovinske so štirje Evangeliji in Apostolska dela. Evangeliji nam opisujejo Jezusovo rojstvo, njegovo življenje, njegova dejanja in nauke, trpljenje in smrt in vstajenje. Prvi Evangelij je spisal sv. Matej, drugega sv. Marko, tretjega sv. Luka, četrtega sv. Janez. Sv. Matej in sv. Janez sta bila apostola Kristusova; sv. Marko in sv. Luka pa le učenca in spremljevavca apostolov: prvi Petrov, drugi Pavlov. Sv. Matej je spisal svoj Evangelij za vernike, ki so iz judovstva prestopili h krščanstvu. Pokazati je hotel, da so se nad Jezusom izpolnile vse prerokbe Starega Zakona, ki so merile na prihodnjega Odrešenika, da je torej Jezus iz Nazareta obljubljeni Odrešenik ali Mesija. Sv. Marko je spisal Evangelij na prošnjo nekih kristjanov na cesarskem dvoru v Rimu, češ da naj jim v pismu poda to, kar je sv. Peter v Rimu oznanjeval. Da bi pokazal jasno sliko Jezusovo od začetka njegovega življenja pa do konca, in sicer po strogo zgodovinskem redu, zato je napisal svoj Evangelij sv. Luka in ga je namenil kristjanom

sploh, zlasti pa tistim, ki so prestopili iz poganstva. Sv. Janez slednjič je sestavil Evangelij zato, da je iz svoje izkušnje dopolnil, česar v prejšnjih treh Evangelijih ni bilo zapisanega, in pa posebno tudi zato, da je ž njim nasproti nekaterim krivovercem, ki so že takrat vstajali, dokazal, da je Jezus resnični, učlovečeni Bog. To so štiri evangeljske knjige. Evangelij pomeni veselo sporočilo, in knjige nosijo to ime, ker je pisanje o Jezusu-Odrešeniku pač najbolj veselo sporočilo za vse ljudi. — Knjiga Apostolskih del, ki jo je spisal sv. Luka, pa pripoveduje o delovanju apostolov, zlasti Petrovem, od prihoda Sv. Duha pa do izpreobrnjenja Savlovega in potem zgodovino apostola Pavla do njegovega jetništva v Rimu l. 62. — Naučne knjige Novega Zakona so pisma nekaterih apostolov do raznih krščanskih občin. Vseh je 21; zlasti važna so pisma sv. Pavla, ki jih je 14. — Preroška knjiga Novega Zakona je Apokalipsa ali Skrivno razodetje. To je najtežja knjiga celega sv. Pisma. Spisal jo je apostol sv. Janez in je v nji v videnjih naslikal boj judovstva in poganstva proti Cerkvi Kristusovi ter zmago le-te nad obema. —

Glejte, predragi! tako obsežno je Sv. Pismo; 73 je vseh njegovih knjig in spisov. Koliko pa je Sv. Pismo staro? Kratko povejmo! Knjige Novega Zakona so vse iz 1. stoletja po Kristusu. Knjige Starega Zakona pa so bile spisane od raznih pisateljev v raznih stoletjih pred Kristusom. Najmlajši sta knjigi Makabejcev iz prvega ali drugega

stoletja pred Kristusom, najstarejše pa knjige Mozesove iz srede drugega tisočletja pred Kristusom.[2] —

Zanima nas, v katerem jeziku je bilo prvotno spisano Sv. Pismo. Izraelsko ljudstvo, ki je je Bog izvolil, da v njem ohrani svoje ime in vse obljube odrešenja, je govorilo v stari dobi hebrejski jezik. Ko so se pa vrnili Izraelci iz babilonske sužnosti, so sprejeli polagoma jezik sosedov, ki se imenuje aramejski in je hebrejskemu zelo podoben. Mnoga ljudstva namreč v Sprednji Aziji, kakor nekdanji Kananejci, Filistejci, Aramejci in Arabci, so govorili prav podobne jezike. Pozneje pa, ko je mogočni kralj Aleksander Veliki spravil velik del Azije v svojo oblast, se je začel širiti tudi grški jezik po tistih krajih, posebno blizu morja. Zato je Sv. Pismo Starega Zakona pisano prvotno v vseh treh jezikih: največ v hebrejskem, nekaj malega v aramejskem in dvoje knjig tudi v grškem jeziku. Novi Zakon pa je pisan ves v grškem jeziku; samo Evangelij sv. Mateja je bil pisan najprej po hebrejsko, a kmalu so ga preložili v grški jezik, in le v grškem jeziku je ostal v sv. Cerkvi ta Evangelij, hebrejski pa se je izgubil.[3] —

Ko govorimo o izvirnem jeziku Sv. Pisma, povejmo še, v katere jezike je bilo najprej prevedeno. Že pred Kristusom so preložili dotedanje hebrejske knjige v grški jezik zato, da so jih razumeli tudi Judje, ki so prebivali v Egiptu in niso znali dovolj hebrejskega jezika. Sporočilo pravi,

da je prelagalo Mozesove knjige 70 mož; zato imenujejo to imenitno grško prestavo Septuaginto, t. j. prestava sedemdesetih. Začeli so prelagati po l. 300 pred Kristusom; kdaj so končali, ni znano. — Ko se je Kristusova vera razširila po tistih krajih, kjer so govorili sirsko, so napravili v 2. stoletju prestavo v sirskem jeziku, imenovano Pešito, t. j. umevna razlaga ali prestava. Med Rimljani pa, ki so latinsko govorili, je nastala takisto v 2. stoletju latinska prestava, ki je bila najprej znana v Italiji in se je zato imenovala Itala, t. j. italska. Najslavnejša pa je prestava sv. Hieronima. Ta učeni svetnik, ki je izvrstno obvladal vse jezike, v katerih je bilo prvotno spisano Sv. Pismo, je izdal celo Sv. Pismo v latinskem jeziku, in njegova prestava si je pridobila tako veljavo, da so jo začeli nasplošno rabiti in so jo tudi kar splošnorazširjeno ali Vulgato imenovali. Cerkev je na vesoljnem zboru Tridentinskem slovesno proglasila, da ima ta prestava za verski nauk toliko veljavo kakor prvotno Sv. Pismo, ker je popolnoma prava, t. j. podaja vse bistvene stvari prvotnega Sv. Pisma.[4]

*

Predragi! To je Sv. Pismo — kakor sem dejal — povrhu in bolj pozunanje ogledano. V nekaterih naslednjih govorih je bomo pogledali odznotraj, bolj globoko. In razumeli bomo visoke hvalospeve velikih mož o Sv. Pismu. Razumeli bomo tudi one navdušene besede, s katerimi je ljubljanski knezoškof Anton Alojzij Wolf l. 1857. pospremil novi prevod celega Sv. Pisma med Slovence: Sv. Pismo uči nebeško ljubiti in prezirati pozemeljsko — je pisal vladika —, razsvetljuje um, ogreva srce za vse dobro, izprašuje vest, očiščuje dušo, brzda poželjivost, razdeva prešernost, polajšuje bolečine, daje upanje, venča starost, uči mladost, hladi jezo, zavračuje zmotene, oživlja mlačne, potrjuje pravične, žuga hudobnim, ponižuje prevzetne, povišuje ponižne. Sv. Pismo je vednost vseh vednosti, uči pravo modrost, ponižnost, ljubezen, pohlevnost, pokorščino; ohranjuje zdržnost, čistost, dobrotljivost, daje srečo, mir in veselje.[5] Amen.

II.

V lateranski baziliki v Rimu — tisti, pri kateri so najprej stolovali rimski papeži in ki nosi zato na svojem pročelju napis: Mati vseh cerkvâ na svetu — je v apsidi veličastna podoba iz mozaika. Odzgoraj dol gleda resno in slovesno Odrešenik; odspodaj je golob, znamenje Sv. Duha. Reka bistre, čiste vode se razliva na obe strani. Na bregovih reke rastejo ponosne palme; jagnjeta in jeleni si gasijo žejo v kristalni vodi. Ta voda, ta reka je tista, o kateri govori sv. Janez v Skrivnem razodetju, rekoč: In mi je pokazal reko žive vode, svetlo kakor kristal, katera je tekla od sedeža božjega in Jagnjetovega. (Skr. raz. 22, 1.) Ta voda, ta reka je — Sv. Pismo. Čista, neskaljena se razliva v svet beseda Sv. Pisma v Starem in Novem Zakonu. Ob nji rastejo bujno palme kreposti in bogoljubnega življenja; iz nje se napajajo po resnici in blaženi večnosti koprneče duše. Čista in neskaljena pa je beseda Sv. Pisma zato, ker teče izpod trona božjega in Jagnjetovega, zato, ker je Bog sam njen izvor.[6] — Da, predragi! Začetnik Sv. Pisma, pravi pisatelj njegov je Bog sam.

O, da bi vas mogel o tej resnici dobro poučiti in globoko prepričati! —

*

Predragi! Ko pravim: Začetnik, pravi pisatelj Sv. Pisma je Bog sam — ne pravim, da Sv. Pisma niso spisali ljudje, oni možje namreč, ki jim posamezne knjige prilastujemo: Mozes, Jozve, Marko, Luka, Janez, Peter, Pavel, Jakob, Juda. Ne! Spisali so jih, to je čisto gotovo. In spisali so jih po tem, kar so večjidel sami videli, slišali, doživeli; nekaj pa tudi po tem, kar so iz drugih virov povzeli. Spisali so jih — to se na knjigah samih pozna — vsak po svoji sposobnosti, naobrazbi, po razmerah, v katerih so živeli, v jeziku, ki jim je bil domač, v slogu, kakršnega so obvladali, bodisi da so bili preprosti, kakor Matej in Peter, bodisi da učeni, kakor David, Izaija, Pavel. Spisali so sv. knjige tako, kakor so jih pač tisti, za katere so bile najprej pisane — sodobniki Judje ali prvi kristjani — najlažje razumeli. Tako da so možje, katerih imena svetopisemske knjige nosijo, vsekako njihovi pisatelji. — A vendar je Sv. Pismo bolj božja, nego človeška knjiga. Kako neki? Poslušajte! Ti možje so pisali tako, da lahko rečemo: Bog sam je po njih pisal. Zakaj ti možje so pisali zato, ker je Bog hotel; in so pisali to, kar je Bog hotel; in ko so pisali, jih je Bog varoval, da niso nič napačnega, nič neresničnega zapisali. Bili so navdihnjeni od Sv. Duha. Kaj je to? Prav to, kar sem zdaj povedal. Namreč: Ko je Bog hotel ljudem govoriti in

se jim razodeti tako, da bi njegova beseda, njegovo razodetje zapisano ostalo, je izbral neke može — take, kakršni so bili — in jim je najprej vdihnil misel, da so se pisanja lotili. Potem je božji dih tako vplival na razum in voljo teh mož, da so pisali prav to in samo to, kar je hotel Bog ljudem razodeti. Če nekaterih teh reči niso sami videli ali slišali ali sploh nikjer drugje mogli izvedeti, jim jih je Bog sam v duhu pokazal, razodel. Slednjič je Bog izvoljene pisavce pri pisanju tako vodil in podpiral, da se niso nič zmotili, marveč so vse, kar so zapisali, po resnici zapisali. To je, kar pravimo, da so Sv. Pismo spisali od Boga, od Sv. Duha navdihnjeni možje, ali da je Sv. Pismo od Boga, od Sv. Duha navdihnjena knjiga. Povejte, ali ni zavoljo tega božjega navdihnjenja res Bog sam pravi začetnik in pisatelj Sv. Pisma? — Kako naj to še pojasnim? Mislite si kralja, ki hoče svojemu ljudstvu oznaniti važne stvari. Pokliče svojega svetovavca, recimo svojega prvega ministra. Ta naj njegovo oznanilo spiše. Kralj mu to ukaže. Kralj mu pa tudi natančno pove, kaj naj piše: to in to in druzega nič. Minister piše s svojimi besedami, seveda, v svojem slogu, kajpada, v lepem ali slabem jeziku, kakršnega že zna; piše, kakor misli, da bo za ljudstvo najbolj umljivo — vse to; toda piše pa samo misli, želje, povelja kraljeva; samo stvari in dogodke, ki hoče ž njimi kralj seznaniti svoje ljudstvo. In da se minister nič ne zmoti, da ne napiše ne preveč, ne premalo, ne

drugače, kakor kralj hoče — glej! stoji kralj ves čas poleg njega in nadzoruje njegovo pisanje. Tako. Pismo je gotovo. Razglasi se po deželi. Čigavo pismo je to? Ali ministrovo? Že, že — saj je je minister sestavil in spisal. Toda veliko bolj je pismo kraljevo; pravzaprav samo kraljevo. Kralj je pisal svojemu ljudstvu. Glejte primero! Tako je Sv. Pismo pač Mozesovo in Jozvetovo in Salomonovo in Davidovo in Matejevo in Markovo in Lukovo in Janezovo — toda vsebolj je božje; pravzaprav je samo božje. Bog je pisal, Bog je govoril človeštvu, božja knjiga, božja beseda je to! —[7]

Toda pravite: Odkod pa vemo, da so svetopisemski pisatelji pisali pod božjim navdihovanjem? — Odkod to vemo! Lahko bi pokazali na Sv. Pismo samo, češ, le kar berimo Sv. Pismo, pa se bomo iz njega samega prepričali, da to ni navadna, zgolj človeška knjiga. Kako krasno je Sv. Pismo! Kako preprosto in veličastno je obenem! Kakšne vzvišene stvari pripoveduje! Kakšne dogodke in osebe predočuje! Kako nedogledno globoke so skrivnosti, ki jih oznanja, resnice, ki jih uči, zapovedi, ki jih razlaga! Mislimo samo na Novi Zakon, na Kristusa, njegovo življenje, čudeže, nauke. Kakšna resnoba odseva iz celega Sv. Pisma in kakšna svetost! Pač več nego enemu, ki je bral Sv. Pismo, se je že zgodilo kakor učencema, ki sta se na poti v Emavs pogovarjala z Gospodom, pa ga nista poznala, in sta potem, ko jima je

izginil izpred oči, vzkliknila: Ali ni bilo najino srce goreče v nama, ko je nama po poti govoril! (Lk. 24, 32.) O, posebna knjiga je Sv. Pismo! Čudovita knjiga — odkod naj bo, če ne od Boga navdihnjena? ... Resnično, tako bi lahko premišljevali in dejali ob samem branju Sv. Pisma. Toda ne! pustimo ta dokaz iz same vsebine Sv. Pisma. Recimo, da ni trden, da ni zadosten. Kaj nimamo za navdihnjenje Sv. Pisma drugega dokaza, popolnoma zanesljivega, popolnoma neoporečnega? Vsekako! Nezmotljiva Cerkev je ponovno slovesno poudarila versko resnico, da ima Sv. Pismo Boga samega za svojega začetnika, da je spisano po navdihnjenju Sv. Duha. Čujmo njeno vero na vesoljnem zboru Florentinskem: Cerkev priznava — to so njene besede — enega in taistega Boga samega za začetnika Starega in Novega Zakona, t. j. postave, prerokov in evangelija; kajti po istem Sv. Duhu navdihnjeni so govorili obeh Zavez sveti možje...[8] V istem zmislu pravi sv. cerkveni zbor Tridentinski, da je Bog začetnik obojnega, t. j. Starega in Novega Zakona.[9] In vesoljni cerkveni zbor Vatikanski z mogočnim glasom proglaša knjige Starega in Novega Zakona za svete, ker so — pravi — po navdihnjenju Sv. Duha spisane in imajo Boga za svojega začetnika.[10] — In prav ima Cerkev. Ali mar ni že v predkrščanskem veku izvoljeno ljudstvo imelo knjig Starega Zakona za samo besedo božjo? Ali ni te, pri Judih vkorenjene vere potrdil Kristus? Ali je niso izpričevali

apostoli? Vse Pismo, od Boga navdihnjeno, pravi sv. Pavel, je koristno za učenje, za prepričanje, za posvarjenje, za podučenje v pravici. (2 Tim. 3, 16.) Od Sv. Duha navdihnjeni so govorili sveti možje božji, pravi sv. Peter. (2 Pet. 1, 21.) In ali niso te resnice oznanjevali najstarejši sv. očetje in cerkveni pisatelji? Sv. Klemen, papež in apostolski učenec, imenuje svete knjige sploh prave izreke Sv. Duha. Sv. Irenej piše: Sveti spisi so od božje besede in njegovega Duha narekovani. Po sv. Justinu se je Sv. Duh poslužil pisateljev Sv. Pisma kakor citer ali lire, da nam je odprl vednost nebeških reči. Sv. Avguštin pravi o vseh, od Cerkve sprejetih svetih knjigah: Ni zastonj toliko in tako velikih narodov verovalo, da je bil z njihovimi pisatelji (namreč s pisatelji sv. knjig) Bog, ki je po njih govoril. In tako drugi očetje in pisatelji. Kdor ni veroval v navdihnjenje Sv. Pisma, je veljal za krivoverca. Ali ne verujejo, da so sveti spisi od Sv. Duha narekovani — govori star pisatelj pri Evzebiju o gotovih krivovercih —, ali pa imajo sebe modrejšega od Sv. Duha.[11] —

Kaj čuda zatorej, moji častiti poslušavci, če je sv. Cerkev in so verni kristjani Sv. Pismo od nekdaj s posebnimi častmi odlikovali. V hiši božji so je imeli spravljeno, kraj tabernaklja, v neposredni bližini Najsvetejšega, trdno prepričani, da se tudi o tej božji knjigi uresničuje beseda Zveličarjeva: Glejte, jaz sem z vami vse dni do konca sveta (Mt. 28, 20.) Pri sejah cerkvenih zborov je ležalo Sv. Pi-

smo na oltarju ali na tronu, nalašč za to pripravljenem. Pri slovesnih prisegah so od nekdaj polagali roko na evangeljsko knjigo. Pri sv. maši, preden mašnik evangelij bere ali poje, sredi oltarja globoko sklonjen moli, da bi mu Bog z gorečim ogljem očistil srce in ustnice — kakor Izaiju —, da bi mogel vredno oznanjevati sv. evangelij. Verniki pa vsi vstanejo, kadar se bere ali poje evangelij, kajti sv. Avguštin opominja: Tako poslušajmo evangelij kakor Gospoda navzočega! Mnogi svetniki, kakor n. pr. sv. Karel Boromej, so Sv. Pismo le kleče brali. Stotine in tisoče kristjanov v prvih in naslednjih stoletjih so Sv. Pismo s prepisovanjem razmnoževali. Pri tem so prepise kar najlepše opremljali. Prepisovali so sveto besedilo na najfinejši pergamen z najkrasnejšo pisavo, velikokrat z zlatom in srebrom na škrlatno dno. Krasili so svete knjige s slikami, vezali jih v slonovino, v dragoceno kovino, posuto z dragimi kameni. Tako so spoštovali, tako ljubili božjo knjigo. Da, tako so jo ljubili, da so v stoletjih preganjanj kristjani rajši dali življenje, nego da bi bili izročili svete spise preganjavcem, ki bi jih oskrunili in sežgali. Tisti pa, ki so jih odstopili poganom, zato da so si rešili življenje, so veljali za izdajalce — traditores —, ki se jih je vse ogibalo.[12]

*

Predragi! Ali živi vsaj malo tega visokega spoštovanja do Sv Pisma tudi med nami? Kako ne, če

je Sv. Pismo božja knjiga, beseda božja! Kaj so vse druge knjige sveta v primeri ž njo! Naj molčijo, če hočejo, pred nami vsi učenjaki, bi dejali s Tomažem Kempčanom —, da le Bog z nami govori! In v Sv. Pismu govori resnično... Glej! pa bo prišel človek in bo Sv. Pismo zaničeval. Govoril bo in ves narod bo pohujševal, češ da so v Sv. Pismu zmote, bajke, laži... Kako naj bi bile? Saj ni mogoče! — govorili bomo o tem še posebe. — In drug bo prišel in se bo iz Sv. Pisma norčeval. Izreke Sv. Pisma bo po nemarnem jemal v usta, vpletal jih bo v neslano govorjenje, med prazne šale, med puhle dovtipe jih bo mešal, potvarjal jih bo, napačno obračal, smešil, za greh jih bo rabil... O koliko onečaščenje! Kolika oskrumba! Ali bomo mi kdaj kaj takega storili? Nikdar nikoli! In vsakogar, ki bi se vpričo nas tako spozabil, bomo zavrnili in odločno posvarili. Rekli mu bomo, naj se nikar ne pregreši nad svojim zveličanjem. Da, nad zveličanjem svojim! Zakaj dveh stvari nam je treba na popotovanju proti nebesom — lepo pravi Hoja za Kristusom —: hrane in luči. In oboje nam je Bog dal. Hrano je dal našim dušam v zakramentu svojega presvetega Rešnjega Telesa in svoje presvete Rešnje Krvi; luč, da nam razsvetljuje pot in vodi korak, pa nam je dal v Sv. Pismu. Amen.

III.

Da bi krščanstvo z zemlje potrebili, so sovražniki Kristusovega imena v prvih stoletjih mislili, da morajo uničiti svetopisemske knjige kristjanov. Zato je izdal cesar Dioklecijan na oblasti povelje, zahtevati od škofov in duhovnikov svete spise in jih sežgati. Tudi afriški škof Feliks je bil od deželnega upravitelja Magnilijana pozvan, da izroči božje knjige. Feliks je odgovoril: Rajši dam sežgati samega sebe nego svete spise. — Ko se je še dvakrat ponovljeni zahtevi prav tako uprl, je bil vržen v ječo. Potem so ga v težke verige vklenjenega zaprli v neki prostor na ladji, kjer je bil štiri dni brez jedi in pijače. Z ladjo so ga prepeljali najprej na Sicilijo, potem pa v Italijo. V Venuziju v Apuliji ga je vprašal prefekt: Zakaj ne izročiš svetih knjig? Ali jih nimaš? — Škof je odgovoril: Imam jih, pa jih ne izdam. Tedaj je dejal prefekt: Feliksu naj meč odseka glavo! In peljali so ga na morišče. Svetnik pa je molil: Zahvalim se ti, o Bog! Šestinpetdeset let sem živel na zemlji; čistost sem ohranil, evangelij obvaroval, vero in resnico sem oznanjeval. Gospod nebes in zemlje,

Jezus Kristus, zate upognem svoj tilnik v klavno daritev, ki večno živiš; tebi bodi čast in slava na vekomaj! — Nato je padel pod mečem.[13] — Tako so svetniki cenili in ljubili Sv. Pismo, smo rekli že zadnjič. Resnica, da je Bog sam začetnik in pravi pisatelj Sv. Pisma, jih je napolnjevala z največjim spoštovanjem in ljubeznijo do njega. Pa ne samo to! Prvi kristjani in dobri kristjani vseh stoletij sploh so Sv. Pismo ljubili in nad vse druge knjige v časti imeli tudi zaradi njegove vsebine. Kaj pa je vsebina Sv. Pisma in zakaj je tako dragocena za nas? O tem naj danes govorim.

*

Vsebina Sv. Pisma —. Dejali smo že, da nam Sv. Pismo nasplošno pripoveduje to, kar je Bog storil za zveličanje človeštva. Da; toda najprej se nam v Sv. Pismu razodeva Bog sam. Bog neustvarjeni, večni, ki ni postal in svojih popolnosti ni dobil od nobenega drugega bitja; ki je vselej bil, je in bo vselej. Bog neizpremenljivi, povsod pričujoči, ki je sam v sebi od vekomaj vedno isti; ki je povsod, v nebesih in na zemlji. Bog vsemogočni in neskončno dobrotljivi, ki je ustvaril nebo in zemljo in vse, kar je, in more storiti vse, kar hoče; ki je poln skrbi in ljubezni za svoje stvari. Razodeva se nam Bog neskončno sveti in pravični, ki hoče in ljubi vse dobro in sovraži vse hudo; ki dobro plačuje in hudo kaznuje, od katerega je vsa pravičnost in svetost. Bog neskončno usmiljeni,

resnični in zvesti, ki je voljan in pripravljen odpustiti vse grehe in odvrniti zlo od svojih stvari; ki ni kakor človek, da bi lagal; ki, kar reče, stori, kar obljubi ali zažuga, gotovo izpolni. Razodeva se nam v Sv. Pismu Bog kot en sam Bog: Jaz sem Gospod in ni nobenega drugega več; razen mene ni Boga. (Iz. 45, 5.) Pa tudi nepojmljivo skrivnost treh oseb v eni božji naravi, treh oseb enako neskončnih, večnih, vsemogočnih: Očeta nerojenega, Sinu od Očeta rojenega, Sv. Duha, od Očeta in Sina izhajajočega — odkriva Sv. Pismo našim strmečim očem. Slika nam Boga gospodarja vsega, ohranjevavca in vladarja sveta, čigar neskončna previdnost čuje nad vsem, kar je ustvarjenega.

Potem pripoveduje zgodbe o človeku. Kaj je človek? odkod je? iz česa je? čemu je? Kakor vidni svet: nebo in vse, kar je pod njim, zemljo in vse, kar je na nji, kakor nevidni svet: angeli, čisti duhovi —, tako je tudi človek stvar božja. Gospod Bog ga je naredil iz ila zemlje in je vdihnil v njegovo obličje duha življenja. (1 Moz. 2, 7.) Tako je človek iz telesa in neumrjoče duše. Ustvarjen pa je zato, da Boga spoznava in časti, ga ljubi in mu služi ter se tako večno zveliča. Prva človeka, Adam in Eva, roditelja vsega človeškega rodu, sta bila neizrečeno dobra in srečna, ko ju je Bog ustvaril. Imela sta neizrekljive darove božje, zlasti pa posvečujočo milost, po kateri sta bila sveta in pravična, nadnaravno Bogu podobna, po kateri bi tudi dosegla svoj končni namen, nadnaravno zveličanje v nebesih pri Bogu. Tako dobri in srečni bi morali biti po božji volji vsi ljudje, njihovi potomci. Toda glej! Prva človeka sta grešila, zapeljana od angela, ki je bil že prej odpadel od Boga in postal hudobni duh. Prelomila sta zapoved božjo v raju. Postala sta nesrečna na duši in na telesu. Pa ne samo onadva, marveč tudi vsi njuni potomci, vsi ljudje. Kakor je po enem človeku greh prišel na svet in po grehu smrt, tako je nad vse ljudi prišla smrt, ker so vsi v njem grešili (Rim. 5, 12) Smrt — telesna in dušna. Smrt — časna in večna. O ubogi mi ljudje! ubogo vse človeštvo! — Toda Bog se je človeka usmilil. Obljubil je Odrešenika že prvima staršema.

Zdaj se prav prične delo božje za zveličanje človeštva. Odrešenik, ki ni nihče drugi nego edinorojeni učlovečeni Sin božji — zakaj Bog je svet tako ljubil, da je dal svojega edinorojenega Sina, da bi se nihče, kdor vanj veruje, ne pogubil (Jan. 3, 16) —, ta Odrešenik ni prišel precej, marveč šele po več tisoč letih. V tem času pa je Bog človeštvo pripravljal nanj. Ohranjal je na zemlji svoje ime, vodil je človeštvo, učil, mu dajal postave in neprestano dramil v njem misel in upanje na prihodnjega Odrešenika. Vse to je delal Bog po svetih možeh, po očakih, po Noetu, Abrahamu, Mozesu, zlasti pa po prerokih, ki so napovedovali o Odrešeniku prihodnje reči, in ki jih je obujal Bog med izraelskim ljudstvom, čigar zgodovino Sv. Pismo naširoko opisuje zato, ker

je Bog prav posebe izvolil to ljudstvo, da bi iz njega in po njem prišlo zveličanje vsem narodom.

Slednjič se prikaže svetu Odrešenik. Jezus Kristus je njegovo ime. Božjo in človeško naravo druži v eni, t. j. drugi božji osebi. Čudežno, z močjo Sv. Duha spočet, se rodi iz Marije Device v Betlehemu v hlevu. Njegovo rojstvo se oznani Judom in poganom — vsem, ki so čakali odrešenja. Po čudežnih otroških letih in skriti mladosti v Nazaretu začne v svojem 30. letu javno delati in učiti. Dela čudeže in izpričuje ž njimi svoje poslanstvo in božanstvo; uči resnice, ki jih moramo verovati, in čednosti, katere si moramo pridobivati. Popoln je njegov nauk, resnica in življenje je. Vse je jasno v njegovi luči: vsa naša pot po zemlji, vse naloge življenja — dolžnosti do Boga, do nas samih, do bližnjega. Željno sprejemajo vase njegov nauk njegovi zvesti, učenci njegovi, izmed katerih jih izbere dvanajst, da jih pošlje po vsem svetu učit vse narode, krščevat in jih učit izpolnjevati vse, karkoli je On zapovedal. Vsi pa ne verujejo v Kristusa. Zlasti veliki duhovni, pismarji in farizeji ga sovražijo zavoljo njegovega nauka in ga tirajo v trpljenje in smrt. Kristus grozovito trpi in umrje najsramotnejše smrti na križu. S tem pa polnovredno zadosti Bogu za greh Adamov in za vse grehe sveta. Tako je odrešen svet, spravljeni so z Bogom vsi ljudje, vsem je zopet dana pravica, da postanejo po milosti otroci božji. Duša Kristusova gre v predpekel, da oznani odrešenje pravičnim Starega Zakona. Telo pokopljejo njegovi učenci. Tretji dan po smrti pa Kristus z lastno močjo zopet združi dušo s telesom in neumrjoč iz groba vstane. Prikazuje se svojim apostolom in učencem. Štirideset dni še hodi po zemlji. Dovršuje zgradbo svoje Cerkve, sezidane na Skalo — Petra, ki naj bo posredovala njegovo odrešenje vsem ljudem do konca sveta. Odpre vse še neodprte vrelce milosti. Potem gre v nebesa. Od tam pošlje Sv. Duha, da bo z apostoli in s Cerkvijo vse čase do sodnega dne. Zdaj je delo božje za zveličanje sveta popolnoma dovršeno. Zdaj bo prišel Odrešenik samo še sodit vse človeštvo in dokončat to časnost. Potem bo sledila večnost. Za vsakega človeka bo srečna ali nesrečna — kakor mu jo bo Sodnik prisodil po njegovih delih.

Apostoli se razidejo po svetu, vse to oznanjat. Cerkev stopa na pozorišče sveta, gorčično zrno, ki bo rastlo in se razvilo v ponosno drevo, čigar veje bodo segale čez ves svet. Že proti mladi Cerkvi vstajajo sovražniki. Toda kaj! Peklenska vrata je ne bodo premagala. (Mt. 16, 18.) Kristus, Bog in Odrešenik, bo ž njo in vsemi odrešenimi vse dni do konca sveta. (Mt. 18, 20.) — —

To je vsebina Sv. Pisma, nam vsem znana. Oj dragocena vsebina! oj neprecenljiva knjiga! Čeprav Sv. Pismo ni edini vir božjega razodetja, pa nam vendar razkriva skoro vse, kar nam je treba vedeti, da se nadnaravno zveličamo, kakor je to volja božja in naša večna sreča. In glejte,

moji častiti poslušavci! v Sv. Pismu so nam razodete resnice, ki bi naš razum sicer nikoli nič o njih slutiti ne mogel, ki so popolnoma nadnaravne, vsako naše spoznanje presegajoče. Kaj bi n. pr. vedeli mi, če ne bi imeli Sv. Pisma, kaj bi vedeli o tistem skrivnostnem življenju v Bogu, po katerem je eno božje bistvo trem osebam skupno in se iz ene v drugo preliva v nedeljeni neskončnosti? Kaj bi mogli vedeti o čudoviti osebni združitvi božje narave s človeško v nepojmljivi skrivnosti svetega učlovečenja? Kaj o pričujočnosti učlovečenega Boga v Zakramentu ljubezni? To so globine božanstva, ki jih ne more preiskovati nihče drugi nego Duh božji. A Bog nam jih je razodel, nam jih je po Sv. Pismu oznanil. O kolika ljubezen in dobrota božja! — Nikar nihče ne reci: Kaj pa imam od skrivnosti, katerih ne razumem, četudi vem, da so! Poglejte slepca! Ali mu ne izkaže dobrote, ne napravi veselja, kdor mu pripoveduje o luči in solnčnem vzhodu, o lepoti barv, o mladem jutru in cvetoči vigredi, o bogastvu žitnih polj, o drevju, pod zlatim sadjem upognjenem? Ali ne bo slepec z radostjo poslušal vseh teh lepih reči? Ali ne bo hvaležen pripovedovavcu za nje? O, prav gotovo — četudi mu bo težko, da vsega tega z lastnimi očmi gledati ne more. Toda kaj pa, če bi ga kdo še zagotovil, da bodo po nevemkakšnem čudežu izpregledale njegove oči — in bo nekega dne vse krasote božje tudi še sam videl? ... Ali ne bo potem slepec ob pripovedovanju vriskal od

veselja? — Taki slepci, moji častiti poslušavci, smo mi glede na nadnaravne skrivnosti, ki so samo v božji vednosti. In glej! Bog nam jih pripoveduje v svojem Sv. Pismu, obenem nas pa v temistem Sv. Pismu tudi zagotavlja, da jih bomo enkrat od blizu gledali in razumevali. Zdaj vidimo skozi zrcalo kakor v megli; takrat pa bomo videli od obličja do obličja. (1 Kor. 13, 12.) Oj blaženo Sv. Pismo! oj dobri, predobri naš Bog![14] — Pa tudi kar je v Sv. Pismu drugih resnic, (da nič ne govorim o zapovedih) takih, do katerih bi se naš um še povzpeti mogel, kakor so n. pr. samo bivanje božje, naša duša in njena neumrjočnost in podobno — ali mar ni neizrečena dobrota božja, da so nam tudi te po Sv. Pismu razodete? O vsekako! Saj vemo, da bi tudi te resnice brez božjega razodetja le malo ljudi zlahka in z gotovostjo in prav spoznalo. Kaj pa nas uči zgodovina človeštva? To, da so ljudje, samo svojemu umu prepuščeni, zašli v neverjetne zmote tudi glede resnic, ki sicer razumu niso nedostopne. Kar je nevidljivega na njem (namreč na Bogu), se po tem, kar je ustvarjenega spozna in vidi, tudi njegova moč in božanstvo, pravi apostol. (Rim. 1, 20.) In res je: Boga-Stvarnika n. pr., enega samega, vsemogočnega, iz stvari samih ni težko spoznati. Toda ali ga je pa človeštvo zmerom, vsesploh spoznalo? Ali ga spoznajo še dandanes vsi tisti, ki so brez Sv. Pisma, brez vsakega razodetja božjega? Ali ne pristavlja že apostol, da so se ljudje, sami sebi prepuščeni,

izgubili v svojih mislih in je otemnelo njih nespametno srce... in so izpremenili veličanstvo neminljivega Boga v podobo minljivega človeka in ptic in čveteronogih in lazečih živali. (Ib. 21, 23.) Tako je! Namesto enega pravega Boga — lažibogovi, namesto češčenja Najvišjega — malikovanje... To je naš razum! Tudi tam, kjer bi še kaj zmogel, nas zapusti. Zlasti če nismo bogvekako nadarjeni, ali če mnogo misliti ne utegnemo, ali če nam razum zatemnjujejo skrbi, strasti življenja... O, zato pa velika, velika zahvala Bogu, da nam je tudi vse naravne resnice, kar nam jih je vedeti treba, zapisal v Sv. Pismu!

*

Predragi! Sv. Avguštin pravi nekje, da je Sv. Pismo kakor pismo iz nebeške domovine.[15] Resnično je to. Saj smo čuli, da je od Boga samega. Sv. Pismo je pa tudi pismo, ki kaže in vodi v nebeško domovino. Vsa njegova vsebina je po tem. Mislimo na to vselej, kadar božjo besedo beremo ali jo — zlasti v cerkvi na prižnici — brati in razlagati slišimo. Pismo iz nebeške domovine, ki vodi v nebeško domovino! Ah, kakor tisti, ki je daleč, daleč na tujem, s solzami poljublja pismo, katero je prejel od doma in mu pripoveduje o domu in ga vabi domov —: tako se mi — popotniki in tujci na zemlji — ginjeni vsekdar Bogu zahvaljujmo za Sv. Pismo! Amen.

IV.

Moderni neveri so izmed vseh knjig Sv. Pisma najbolj napoti štiri evangeljske knjige. To je naravno. Evangeliji so življenjepisi Kristusovi in kot taki ustanovne listine krščanstva. Vse, kar sovraži Kristusa in krščanstvo, mora sovražiti Evangelije. Zato pa moderna nevera ne samo da ne pripoznava Evangelijem božje veljave, ki jo imajo vsled navdihnjenja — kaj pa nevera sploh da na božje navdihnjenje! —, marveč oropati jih hoče tudi veljave zgolj človeške. Že dolgo si prizadeva, kako bi svet prepričala, da so evangeljske zgodbe o Jezusu in njegovih apostolih samo pobožne bajke in izmišljotine; da se na evangeljsko pripovedovanje ni zanesti; da mu ni verjeti. In zakaj ne? Zato ne, govore eni, ker evangeljske knjige niso pristne. Kaj se to pravi? To se pravi, da niso res spisane v prvem stoletju od tistih štirih mož — Mateja, Marka, Luka in Janeza —, kakor trdimo mi, marveč so tem možem samo podvržene, v resnici pa da izvirajo iz poznejšega časa, ko je bilo življenje in delovanje Jezusovo zavito v meglo že davne preteklosti in je domišljija lahko snovala

in pisala, kar je hotela. — Drugi pa pravijo: Bodisi da so Evangeliji res spisi apostolov in apostolskih učencev iz prvega stoletja, kdo pa nam jamči, da so se nam evangeljske knjige ohranile nepokvarjene? — In še tretji hočejo, da evangelisti Matej, Marko, Luka in Janez, čeprav so Evangelije res spisali, niso osebno zanesljivi pisatelji, da bi jim šla vera o tem, kar sporočajo. Te tri napade na Evangelije bom zdaj odbil v dveh govorih: v današnjem prvega, v prihodnjem pa drugega in tretjega. Videli boste, da bom z božjo pomočjo zaprl usta neveri. Pa tudi vi jo boste lahko uspešno zavračali, če boste pazno sledili mojemu govorjenju. Danes bom torej dokazal, da so Evangeliji pristne knjige, t. j. da so resnično spisane že v prvem stoletju od pisateljev, katerih imena nosijo, namreč od apostolov Mateja in Janeza ter od apostolskih učencev Marka in Luka. —

*

Častiti poslušavci! Kakor sem predzadnjič dejal, da že ob samem branju Sv. Pisma lahko zaslutimo njegovo božje navdihnjenje, tako in še bolj krepko trdim danes, da že ob samem malo natančnejšem vpogledu v evangeljske knjige lahko sklepamo, da so res spisane v prvem stoletju, in to od mož, katerim jih prilastujemo. Saj je že prvotni jezik teh knjig tisti značilni jezik prvega stoletja — grščina, vsa pomešana s hebrejskim načinom izražanja —, ki je takrat bil pri Judih

občevalni jezik in ki so v njem pisali tudi drugi judovski pisatelji one dobe, kakor n. pr. Jožef Flavij in Filon v Aleksandriji. Slog pa in preproščina pisave pričata, da evangeljski pisatelji niso bili učenjaki, marveč navadni možje, ki so pač poznali Sv. Pismo Starega Zakona, sicer pa se s knjigo niso mnogo bavili. Razentega kaže veliko poznanje Palestine, kot pozorišča evangeljskih dogodkov, palestinskih mest, krajev, gora, jezer, da so pisatelji morali biti Palestinci. Natančno poznanje in podrobno opisovanje verskih, političnih in socialnih razmer, kakršne so bile v Palestini in drugih vzhodnih deželah rimskega cesarstva ob Kristusovem času, pa razodeva, da so pisatelji morali vse te razmere sami opazovati, torej živeti v Palestini v prvem stoletju; zakaj poznejši pisatelji bi vseh teh razmer ne mogli tako natančno pogoditi, zlasti zato ne, ker so se po razdejanju Jeruzalema l. 70. vse temeljito izpremenile. Ali ne govori že vse to za lepo verjetnost, da so bili pisatelji Evangelijev res apostoli in apostolski učenci? —[16]

Toda povedal bom več. Zgodovinsko je izpričano, da so kristjani že sredi 2. stoletja Evangelije kot svete knjige spoštovali, jih skrbno čuvali in pri očitni službi božji brali. Ali bi jih cenili tako zelo, da jih niso smatrali za pristne knjige apostolov in apostolskih učencev? Prav tako imamo — in to sem koj v prvem govoru povedal — že v drugem stoletju dvoje prevodov celega Sv. Pisma,

torej tudi Evangelijev, namreč stari prevod italski (Itala), ki je nastal sredi 2. stoletja, in sirski prevod (Pešito), izdelan že v začetku 2. stoletja. Če pa imamo že v 2. stoletju, in celo že v njega začetku prevode, ali ne bomo rekli, da so morali biti izvirniki pač že v prvem stoletju spisani, če pomislimo, da tak prevod ni mogel tako naglo zagledati belega dne — zlasti ne v več izvodih razmnožen — v tistih časih, ko še niso poznali tiskarske umetnosti. Sicer pa, odkod tako živo zanimanje za svetopisemske knjige in posebe še za Evangelije, da jih je vsak narod, brž ko se je pokristjanil, zaželel imeti prestavljene v svoj jezik — Kopti in Etiopci so dobili prestavo v tretjem, Goti v četrtem, Armenci v petem, Slovani v devetem stoletju —, odkod to zanimanje, pravim, če ne iz splošnega prepričanja, da so vse svetopisemske knjige pristne, ne pa kakšni podvržki ali falzifikati, in da so posebe Evangeliji res apostolskega izvora? —

In resnično — da pridem zdaj do najbolj neovrgljivih svedočb — nam potrjujejo le-to, deloma z izrecnimi besedami, tudi cerkveni pisatelji prav prvih stoletij. Najprej navedem tri, ki so delovali v drugi polovici drugega, oziroma še v začetku tretjega stoletja. Sv. Irenej, rojen l. 140. v Mali Aziji, je bil učenec sv. Polykarpa, škofa v Smirni. Iz Male Azije je prišel v Galijo, kjer ga je lionski škof Potin posvetil za mašnika. Ko pa je leta 177. Potin umrl mučeniške smrti, je postal

Irenej njegov naslednik. Spisal je veliko delo: Zoper krive vere (Adversus haereses), potem pa je tudi sam z mučeniško smrtjo venčal svoje življenje. Irenej je bil dobro poučen o postanku Evangelijev. Od svojega mojstra Polykarpa se je lahko natančno poučil o tem, ali so apostolskega izvora ali ne —, saj je sv. Polykarp to točno vedel, ker je občeval še z apostolom sv. Janezom, kateri ga je tudi za škofa v Smirni naredil. Ireneju je bilo tudi znano, kaj so sodili o izvoru evangeljskih knjig v Mali Aziji, kjer je bil doma, in kaj v Galiji, kjer je bil škof. Po svoji učenosti, svetosti in gorečnosti za nepokvarjenost verskih izročil pa je povse verodostojna priča. In čuj! kakšno pričevanje daje o Evangelijih sv. Irenej? Nič večje in nič manjše nego to, da izrecno pravi, da so spisali Evangelije sv. Matej, sv. Marko, sv. Luka in sv. Janez. In celo čas in okoliščine, v katerih so bili izdani posamezni Evangeliji, deloma sporoča. Poslušajte sloveče njegove besede! Takole piše: Matej (z imenom imenuje prvega in vse naslednje evangeliste!), Matej je objavil svoj Evangelij med ljudi v njih lastnem jeziku oni čas, ko sta Peter in Pavel v Rimu oznanjevala evangelij (pazite: to je torej bilo že pred l. 67., zakaj tega leta sta sv. Peter in Pavel umrla!). Potem je Marko, Petrov učenec, zapisal to, kar je Peter propovedoval. Tudi Luka, Pavlov spremljevavec — vse so besede sv. Ireneja — je v knjigo zapisal Evangelij, kakor ga je oznanjeval Pavel. Naposled je Janez, Gospodov učenec, kateri

mu je slonel na prsih, izdal Evangelij, ko je bival v Efezu v Aziji.[17] — Ali je mogoče bolj jasno, bolj določno pričevanje? Kako le bo nevera tako pričevanje obšla? — Toda ni samo Irenej. Druga priča iz tega časa je Klemen Aleksandrijski. Ta je bil sin poganskih staršev. V svetnih vedah, zlasti v modroslovju dobro izobražen, je prehodil Grčijo, Italijo in Palestino ter prišel slednjič v Aleksandrijo, kjer je sprejel krščansko vero in mašništvo. Tu je postal predstojnik takozvane katehetske šole, v kateri se je posebno gojilo krščansko modroslovje. Umrl je okrog l. 217. Ta mož, ki je po dolgem iskanju resnice sprejel krščansko vero, potem ko se je prepričal o zanesljivosti njenega zgodovinskega temelja, poroča o postanku Evangelijev isto, kar sv. Irenej, in dostavlja o drugem Evangeliju, da ga je spisal sv. Marko takrat, ko je sv. Peter v Rimu učil, in da je Peter njegov spis s svojo veljavo potrdil. — Kot tretjega navedem Tertulijana (160—240), ki je bil sin rimskega stotnika v Kartagini. Bil je silno bistroumen in je stal na vrhuncu poganske izobrazbe. Stanovitnost sv. mučencev ga je prepričala o resničnosti krščanske vere. V svoji moški dobi (okrog l. 193.) je prejel sv. krst in je postal potem duhovnik. Leta 202. je zaradi nagnjenja k ostremu življenju zašel v krivo vero Montanovo, ki je učil med drugim, da Cerkev nekaterih grehov ne more odpustiti. Kar je spisal do l. 202., je zanesljiv katoliški nauk; v poznejših spisih se nahajajo nekatere krivoverske zmote. Sicer pa je ostal krščanstvu zvest branitelj do smrti, in v cerkveni zgodovini je posebno pomenljiva in zanesljiva priča. Zaradi svojega prestrogega značaja je sicer napadel rimskega papeža, da je z grešniki premilosten; a tudi kot nasprotnik papežev poroča v vseh glavnih stvareh katoliško resnico. Ta cerkveni pisatelj dokazuje krivovercu Marcionu, ki je sprejel samo Evangelij sv. Luka, da ima sv. Cerkev štiri pristne Evangelije: sv. Mateja, sv. Marka, sv. Luka in sv. Janeza. Izmed apostolov — piše med drugim o štirih Evangelijih — sta nam (pismeno) izročila verske resnice sv. Matej in sv. Janez, izmed apostolskih učencev pa jih v nas utrjujeta sv. Marko in sv. Luka.[18]

To so neoporečne priče s konca drugega stoletja. Toda morda želite še starejših? Hočete slavnega filozofa in mučenca Justina iz prve polovice drugega stoletja? Tudi on že pozna štiri evangelije, jih imenuje: Spomenice apostolov, pove, da so jih spisali Kristusovi učenci in spremljevavci, in ima njihovo vsebino za vzvišene nauke. Še več hočete? Pa vam imenujem moža, kakor Papija, ki je bil učenec sv. Janeza, prijatelj sv. Polykarpa in škof hierapolski v Frigiji. Ta je okrog l. 130 spisal obširno delo: Razlaga Gospodovih besedi. Kaj so to — Gospodove besede? Tak je bil prvotni naslov Evangelijev. In res! Samo kakih deset vrstic Papijevega dela nam je poleg naslova ohranjenih, pa glej! v teh desetih vrsticah sta izrecno imenovana dva evangelista, Matej in Marko.

In še želite? Navedem vam še sv. Ignacija Antiohijskega in sv. Klemena Rimskega, priči iz samega prvega stoletja, saj je prvi umrl okrog l. 107, in drugi 101. Tudi ta dva sta že imela pred seboj Evangelije, zakaj oba jih v svojih pismih že navajata. — Izključen je zato vsak sleherni dvom, da bi evangeljske knjige ne bile knjige iz prvega stoletja, spisane od tistih mož, katerih imena nosijo. — Pač da! Saj govore za to celo krivoverci in pogani prvih krščanskih stoletij. Ko so se jeli sovražno dvigati zoper Kristusa in njegov nauk — ali so mar zavrgli evangeljske knjige, češ, da so nepristne potvorbe? Kako hitro in lahko bi bili opravili boj s krščanstvom, ki se je za svoje resnice sklicevalo predvsem na svoje svete knjige — kako brž bi bili gotovi, če bi kristjanom mogli po pravici reči: Pa kaj hočete vi z evangeljsko besedo? Saj je nimate od apostolov Kristusovih! Vaši Evangeliji so nepristne knjige — kdo bi verjel to, kar pripovedujejo in uče!... Da —; toda tako niso mogli govoriti in zato tako tudi govorili niso. Pač pa so se — čujte! — pač pa so se krivoverci sami sklicevali na Evangelije in so izkušali z napačnim razlaganjem le-teh utrditi svojo krivo vero, pogani pa so njihovo vsebino napadali in smešili prav zato, ker so vedeli, da kristjani Evangelije nad vse spoštujejo zaradi njihovega apostolskega izvora. —

*

Predragi! Ali se vam ne zdi, da bi nevera po vsem tem lahko videla resnico? Toda ali je neveri sploh do resnice?... Zakaj pa ne trdi o drugih starih knjigah, o Cezarjevih in Horacijevih, o Sofoklejevih in Evripidovih spisih, da niso pristni? Ali je morda njihova pristnost trdneje izpričana nego pristnost Evangelijev? O ne! saj je dejal že sv. Avguštin: Če niso knjige, ki jih Cerkev za apostolske ima in hrani, ki so ji bile od apostolov samih izročene in od narodov tako sijajno potrjene, če niso te knjige glede svojega izvora nad vsak dvom vzvišene, — potem je ni knjige nobene, ki bi o njeni pristnosti ne bilo mogoče dvomiti.[19] A nekaj druzega je! Evangeliji vsebujejo nauke in zapovedi, dolžnosti in obveznosti, ki mesenemu človeku niso po volji. Odtod boj proti njim. Ne v razumu, v izprevrženem, strastnem srcu je spočeta sleherna nevera. Amen.

V.

Sovražniki svete vere, ki trdijo, da so bili Evangeliji spisani v poznejši dobi, ko že ni noben apostol več živel, podirajo svojo trditev sami, ker niso med seboj edini, kdaj se je to zgodilo. Eni pravijo namreč, da so bili spisani začetkom, drugi, da v sredi, tretji, da koncem drugega stoletja; nekateri imenujejo še poznejši čas. Tudi v tem se ne ujemajo, po kateri vrsti in ob kakšni priliki so bili spisani.[20] Skoro nam prihaja tu na misel zgodba o čisti Suzani in znanih dveh starcih, ki sta jo bila po krivem obdolžila greha. Ko ju je prerok Daniel vsakega posebe vprašal, kje sta jo v grehu videla, je odgovoril eden: Pod mastikovim drevesom —; drugi pa: Pod slivo. Tedaj je dejal Daniel vsakemu posebe po pravici: Prav sam sebi na glavo si se zlagal. (Dan. 13, 55, 59.) Podobno velja pri teh naših nasprotnikih: Hudobija je sama sebi lagala. (Ps. 26, 12.)[21] To smo tudi jasno videli v zadnjem govoru, ko smo neoporečno dokazali, da so evangeljske knjige spisane v prvem stoletju od Mateja, Marka, Luka in Janeza, dveh apostolov in dveh apostolskih učencev. — Toda so še drugi pro-

tivniki evangeljskih knjig. Eni pravijo, da so bili evangeliji, čeprav so po svojem postanku pristni —, pozneje pokvarjeni. Drugi pa menijo, da evangelisti niso zanesljive priče tega, kar poročajo, in da jim torej ni verjeti. Še proti tem dvojim moramo ugotoviti resnico. —

*

Predragi! Evangeliji niso nikoli bili in niso mogli biti pokvarjeni. — Tu se moramo najprej dobro razumeti. Ob Jezusovem času so se knjige samo prepisovale, drugačnega načina razmnoževanja ni bilo. Pisali so jih na papir (papyrus), ki so ga dobivali iz papirovega grma, rastočega v Egiptu, ali pa na pergamen, ki je bil ustrojen iz kož. Tudi Evangelije so od tistih, katerim so bili prvotno namenjeni in izročeni, tako prepisovali drugi. Pri spisovanju so pa rabili takrat samo velike črke in so pisali tako, da niso med posameznimi besedami puščali nič praznega prostora in niso rabili nič ločil. Tako se je lahko zgodilo, da je pri prepisovanju n. pr. en prepisovavec privzel kako besedo še k prejšnjemu stavku, drugi pa je ž njo začenjal drugega. Tudi se je brez dvoma marsikak prepisovavec tupatam v kaki črki kaj zmotil. Tako so pač nastale v raznih prepisih Evangelijev nekatere razlike ali izpremembe. Toda to so bile malenkostne, nebistvene stvari. Takih brezpomembnih razlik ne mislimo, ko pravimo, da so Evangeliji prišli do nas nepokvarjeni, tako,

kakor so bili prvotno spisani. Saj so tudi ločila ter razdelitev na vrste in poglavja poznejšega izvora.[22] Pač pa pravimo, da bistveno Evangeliji niso bili izpremenjeni, t. j. v verskih in nravnih naukih ter v sporočilih o rečeh in dogodkih, na katere se sv. vera naslanja. Ne izpuščenega ni bilo v njih nič bistvenega, ne dodanega, ne prenarejenega ali popačenega. In sicer od drugega stoletja do danes gotovo ne! Zakaj prestave iz drugega stoletja se popolnoma ujemajo z današnjim besedilom Evangelijev in prav tako tudi mesta, ki jih iz Evangelijev navajajo v svojih spisih cerkveni pisatelji drugega stoletja v tako obilni meri, da bi iz njih skoro lahko sestavili cele Evangelije. Takisto gotovo pa tudi v prvem in drugem stoletju Evangeliji niso mogli biti pokvarjeni. Kako neki! Kdo pa se naj bi bil predrznil pokvariti kakorkoli apostolske spise, ki so jih verniki čuvali kakor punčico očesa? Ali se ne bi bilo takoj vse dvignilo, če bi se bilo kje pojavilo drugačno evangeljsko besedilo, nego so ga bile krščanske občine vajene? Poudariti je namreč treba, da so kristjani prvih stoletij Evangelije točno poznali ne le po njih vsebini, marveč tudi takorekoč po vsaki besedi. Saj so jih neprestano slišali brati pri javnem bogoslužju. Mislite si tedaj, če ne bi bili vsake potvorbe takoj spoznali in je v svoji gorečnosti za čisti nauk apostolov odločno zavrnili! — Kako nežen je bil v tem oziru čut tedanjih vernikov, o tem sporoča sv. Avguštin

slovečo dogodbo. Prerok Jona pripoveduje v svoji knjigi, kako je, potem ko je Ninivljanom oznanil pokoro, sedel zunaj mesta, da bi se odpočil in videl, kaj se bo z mestom zgodilo. Bila je pa silna vročina. Tedaj je Bog dal zrasti Jonu nad glavo neko rastlino, da mu je delala senco. Ta rastlina je v hebrejskem izvirniku imenovana k i k a i o n. Latinski in grški jezik pa zanjo nista imela pravega imena. Ker je bila rastlina podobna deloma bučnemu zelenju, deloma bršljinu, dasi ni bila ne eno, ne drugo, jo je stara prestava po grški Septuaginti imenovala bučo, in tako so bili verniki navajeni slišati, da je Jona počival v senci bučnega perja. Sv. Hieronim pa je v svojem novem prevodu imenoval rastlino rajši bršljin. In glej! Ko je neki afriški škof bral svoji občini pri službi božji po Hieronimovi prestavi, da se je Jona hladil pod bršljinom, je ljudstvo zavzdignilo hrup in oporekalo, češ: To ni res! Tukaj se je beseda izkvarila! Dozdaj smo zmerom slišali, da je Bog zasenčil Jona z bučnim zelenjem.[23] — Glejte ljudske pazljivosti in natančnosti! — Pa tudi drugače ni bilo mogoče Evangelijev pokvariti. Če bi bil kdo pokvaril samo posamezne prepise ali izvode, bi se bilo to takoj ugotovilo iz nepokvarjenih. Da bi bil pa kdo popačil vse prepise po raznih, med seboj oddaljenih cerkvenih občinah, in da bi jih bil popačil vse naenkrat, in vse na istih mestih — kdo za božjo voljo bo kaj takega po pameti zatrjeval! Zato pa smo lahko brez skrbi, da so evangeljske knjige,

kakor jih hrani katoliška Cerkev, ohranjene nepokvarjene. In pomnite, da se nisem čisto nič skliceval na to, da so Evangeliji božje knjige, nad katerimi mora na poseben način čuti tudi božja previdnost sama. Ne! govoril sem samo po zgodovini in po naravnem razumu. —

Prav tako samo zgodovinsko in z golim naravnim umevanjem naj ovržem še tretji ugovor proti Evangelijem: da njihovi pisatelji niso verodostojni. Zakaj pa ne? Ali mar niso mogli, hoteli, morali poročati v svojih knjigah resnice in le resnice? Mogli so to čisto gotovo. Saj so bili o vsem, kar so pisali, zadostno poučeni. Kako da ne! Matej in Janez sta bila apostola, vedno in povsod z Jezusom, sta torej na lastne oči videla, kaj je delal, kaj se je okrog njega in ž njim godilo, sta na lastna ušesa slišala, kaj je Jezus govoril. Marko in Luka pa, če morda nista bila sama očividca dogodkov, ki sta jih popisala, sta se lahko natančno o njih poučila pri apostolih in drugih, ki so jim bili neposredne priče. In nihče ne reci: Evangelisti so bili preprosti možje, pa so marsikaj drugače videli in slišali; tudi lahkovernost je bila v njih... Da so bili preprosti možje, razen sv. Luka, to je res. Toda da bi bili zato stvari, o katerih pripovedujejo, drugače videli in slišali — kako bo kdo to dokazal? Dogodki iz Jezusovega življenja, ki jih evangelisti popisujejo, in tudi največji čudeži, ki jih je Jezus storil, so tako jasni in enostavni, da jih tudi preprosti človek lahko pregleda. Tu ni treba nikakršne

učenosti, treba je samo zdravih čutov — in te so apostoli imeli. Lahkoverni pa nikakor niso bili. Bolj res je nasprotno. Ali ne pripovedujejo sami, kako je Kristus vse apostole večkrat grajal zaradi njihove slabe in premajhne vere? Premislimo, kako so se n. pr. ob vstajenju Gospodovem kazali vse prej nego lahkoverne! Poročilu Marije Magdalene o vstalem Zveličarju niso verjeli. (Mk. 16.) Ko se jim je na večer Kristus samim prikazal, svojim očem niso zaupali, marveč so verovali šele potem, ko jim je Gospod pokazal roke in noge, da so jih potipali, in ko je vpričo njih jedel. (Lk. 24.) Tomaž pa celo pričevanju vseh drugih apostolov ni hotel verovati, dokler ni sam Gospoda videl in se dotaknil ran na njegovem poveličanem telesu. (Jan. 20.) Z lahkovernostjo torej ni nič. Pa tudi s preprostostjo evangelistov ni nič. To so sami prazni izgovori tistih, ki bi zlasti čudeže Kristusove radi izbrisali iz Evangelijev. O čudežih bomo rekli besedo še prihodnjič, ko bomo slišali, da nevero tudi v Sv. Pismu Starega Zakona prav posebno v oči bodejo. Za danes samo toliko, da čudežev iz Evangelijev ne bo nihče izbrisal. Evangelisti so nam o njih mogli resnico poročati. — Pa tudi hoteli so pisati samo resnico. Kaj pa? Ali bomo mar dejali, da so nas hoteli slepiti, varati? Ne! Preprosti, pošteni, za krepost in nravno dobroto vneti možje, kakršne se nam evangelisti v svojih spisih kažejo, vendar ne bodo obenem lažniki, varalice, sleparji! Nihče ne sme veljati za

hudobnega, če se mu hudobija ne dokaže. A kako bomo dokazali tako hudobijo evangelistom? Iz kakega namena neki pa naj bi bili hoteli s svojimi spisi napeljevati v zmoto, v laž? Ali iz sebičnosti? Ali se jim je morda zato obetala zemeljska slast, bogastvo, čast? O ne! Vse kaj drugega so morali pričakovati kot nagrado za svoje pisanje: zavist, sovražnost, preganjanje, ječo, smrt. Vse to jih je tudi res doletelo. Ali ni potem jasno, prejasno, da niso hoteli poročati neresnice? — Pa če bi tudi resnice poročati ne hoteli, ali je ne bi poročati morali? Ali bi bili mogli poročati neresnico o javnem delovanju Jezusovem, njegovih čudežih, njegovih govorih, ko je vse to videlo in slišalo na tisoče drugih ljudi? O, naj bi bili le poizkusili lagati, slepiti, varati!... Naj dandanes kdo pride in napiše knjigo o nevem kakšnem možu ali preroku, ki da je hodil pred tridesetimi ali štiridesetimi leti po naši domovini in učil nauke, kakor še nihče nikoli pred njim, in dajal slepim videti, gluhim slišati, hromim hoditi, da, celo mrtve da je obujal iz grobov, potem pa še sam od mrtvih vstal... naj, pravim, kdo napiše dandanes tako zgodbo — neresnično in izmišljeno —, ali ne bomo vstali kakor en mož vsi, ki smo pred tridesetimi, štiridesetimi leti že živeli in malo pameti imeli in ki še dobro pomnimo, kaj se je tedaj posebnega dogodilo in kaj se ni dogodilo, ali ne bomo vstali in dejali: Pa kdo je ta, ki tako piše? Kakšen predrznež je, da gre tako strahotno lagati nam vsem v lice? — Ali

mar ne vemo mi, da vse to, kar piše, ni nič?... — In kaj mislite, predragi! ali je mogoče, da bi se tak spis kot resen spis ohranil? Da bi med ljudstvom naenkrat nasplošno sveto spoštovanje zadobil? Da bi se hitro vsepovsod razširil? V vse jezike prevedel? In da bi njegov junak — pravljični, zlagani — osvojil srca vseh, jih razvnel zase v ljubezni veliki, nadčloveški, močnejši nego smrt?... O, vse to je nemogoče. Vse to je nespametno govoriti. Zato pa je nespametno govoriti tudi, da so evangelisti sploh napačno poročali o Kristusu, ko so vendar ob postanku Evangelijev še živeli Kristusovi sodobniki, ki bi gotovo ne bili molčali, če bi bili brali v Evangelijih neresnične in izmišljene stvari. —

*

Zadosti naj bo tega dokazovanja! Hudobija je sama sebi lagala, resnično lagala, kadarkoli se je spravila nad evangeljske knjige, da bi uničila njihovo veljavo. Zastonj! Evangeljske knjige niso le pristne, marveč tudi nepokvarjene in popolnoma zanesljive. Ko se je sv. Dominik namoč boril s krivovernimi Albižani, so le-ti baje nekoč predlagali, naj se njihovi in Dominikovi spisi vržejo v ogenj. Zgodilo se je. In glej! Njihove krivoverske knjige je brž ogenj požrl, Dominikovih pravovernih pa ne.[24] Jaz ne vem, predragi, če je ta povest zgodovinska. Lahko je samo pobožna legenda. Naj le bo! Toda za eno knjigo pa vem, da se je res

še noben ogenj, tudi najstrožje preizkušnje, ni prijel. To je Sv. Pismo, to so Evangeliji. Naj so sovražniki sv. vere podvzeli proti njim, kar so hoteli, zmerom so se izkazali kot resnični, vse naše vere vredni spisi. Amen.

VI.

Predragi v Gospodu! Motil bi se, kdor bi mislil, da nevera, ki se na vso moč trudi izpodkopati veljavo Sv. Pisma Novega Zakona, pušča morda vnemar ali v miru Stari Zakon. Ne! Tudi Sv. Pismu Starega Zakona velja njen boj. Seveda! Treba je ponižati, poteptati v blato, raztrgati celo Sv. Pismo, ki o njem trdi katoliška Cerkev, da je pismo iz nebes, beseda božja, zakladnica nadnaravne resnice. Morda še bolj pogosto nego na Evangelije boste brali in slišali brezverne, velikokrat zelo prostaške napade na svete knjige Starega Zakona, zlasti na petere knjige Mozesove. Ne bilo bi prav — ko govorimo o Sv. Pismu —, če se ne bi pomudili vsaj pri najnavadnejših očitkih, s katerimi izkušajo nasprotniki krščanstva in sploh vsake religije, podreti našo vero v Sv. Pismo Starega zakona. Poslušajmo tedaj, kaj največkrat govore in pišejo. Knjige Starega Zakona, zlasti knjige Mozesove, pripovedujejo bajke — pravijo; stvarjenje sveta, greh v raju, vesoljni potop in podobno — to so bajke, pravljice. Razen tega so v teh knjigah očividne zmote, prirodoznanske in zgodo-

vinske. In tretjič, so polne pobožnih laži; v njih so kar nakupičeni čudeži — a kam naj prištevamo čudeže, če ne med pobožne laži? — Tako nevera. Kaj odgovarjamo mi na to? —

*

Za vernega človeka je odgovor na navedene očitke lahak. Verni kristjan od svoje Cerkve ve, da je Sv. Pismo v vseh svojih delih od Boga navdihnjeno, in zatorej ne more v njem biti drugega nego gola in čista resnica. Vse in cele knjige, ki jih ima Cerkev za svete in kanonične — pravi Leon XIII. v svoji okrožnici o Sv. Pismu —, z vsemi svojimi deli so spisane po narekovanju Sv. Duha, in tako nemogoče je, da bi bilo v njih kaj lažnivega, kakor je nemogoče, da bi bil lažnik Bog.[25] — A tudi za človeka, ki Cerkvi ne veruje, je še nagibov dovolj, da v knjigah Starega Zakona ne bo iskal bajk, zmot, laži. Pred vsem moramo poudariti, da imajo svetopisemske knjige Starega Zakona — prav kakor Evangeliji in vse knjige Novega Zakona — vsaj nasplošno zgodovinsko veljavo. To je moderna bogoslovna znanost strogo dokazala in nihče nasprotnikov tega dokaza še ni ovrgel. Za zgodovinske in povse verodostojne so imeli te knjige prvi kristjani, ki so jih prejeli od Judov; za take so jih imeli poganski filozofi, kakor Celz, Porfirij, Julijan Odpadnik, ki so prav tako sovražili in preganjali judovstvo kakor krščanstvo; za take grški in latinski pisatelji, ki so se

sklicevali na prepričanje Judov. Za kako resnične pa so smatrali te knjige Judje, o tem poslušajte njihovega človeka, zgodovinarja Jožefa Flavija! — Iz dejanj je razvidno, piše le-ta, kakšno vero imamo v svoje knjige. Zakaj, čeprav je preteklo že toliko časa, se še nihče ni predrznil, da bi (jim) kaj dodal, kaj (v njih) izbrisal ali izpremenil. Vsem Judom je takorekoč prirojeno — še zmerom so besede Jožefa Flavija —, da imajo te knjige za božje izreke, se jih stanovitno drže in, če bi bilo treba, z veseljem zanje umrjejo... Zato smo še pred nedavnim videli mnogo ujetnikov, kako so rajši trpeli muke in vsakovrstno smrt, nego da bi govorili zoper postave in zoper knjige.[26] —

Toda še več povem, največ, kar morem povedati. Kristus sam se je na Sv. Pismo Stare Zaveze skliceval kot na priznano resnične knjige. — Preiskujete pisma, je dejal Judom, a prav ta so, ki pričajo o meni. (Jan. 5, 39.) Vaš tožitelj je Mozes... Zakaj če bi vi verjeli Mozesu, bi verjeli meni... Če pa njegovemu pismu ne verjamete, kako boste mojim besedam verjeli? (Ib. 45—47.) Ne samo na verske nauke Stare Zaveze, marveč tudi na sporočila o prazgodovini človeštva, o življenju očakov in prerokov, o doživljajih izvoljenega ljudstva, o prikazovanju božje dobrote in usmiljenja — kaže Jezus kot na resnične dogodke in opira nanje svoja opominjevanja do judovskega ljudstva. In kakor Mojster, tako tudi učenci — apostoli. Tudi oni so bili prepričani, da Sv. Pismo

Stare Zaveze govori le resnico, in da se zato mora dopolniti vse, kar je v njem pisano.[27] —

Sicer pa poglejmo posamezne stvari! Bajke —. Ali naj je bil res Mozes, za čigar spise v prvi vrsti gre, vedoma z bajkami slepil izraelsko ljudstvo? Vedoma slepil, pravim; zakaj, da je sam znal razločevati med bajko in resnično dogodbo, o tem ni dvoma: njegova modrost, ki se kaže v njegovi postavodaji, je porok za to. Vedoma pa tudi nikakor ni slepil. Saj je njegov značaj, kakor ga kaže zgodovina, pošten in čist, in nobenega dvoma ni, da je bil poslanec božji. Pa tudi trdoverni, zmerom na odpor pripravljeni Izraelci bi se ne bili dali voditi od Mozesa, če ne bi bili prepričani, da je vse, kar jim je sporočil, gola resnica. — Toda pravijo, da je znanost odkrila Mozesovim podobna poročila pri drugih narodih, ki so očividno bajke. Tako pripovedujejo neki prastari, ob Babilonu in Ninivah izkopani klinopisi n. pr. o stvarjenju sveta, o prvem grehu i. t. d. podobno, kakor je brati to v Sv. Pismu. — Res je, predragi! Toda kakšna razlika med tem, kar se je našlo pri poganih, in med tem, kar nam je zapustil Mozes! Samo en zgled! Primerjajte n. pr. stvarjenje! Po babilonskih klinopisih je nastal nekega dne med bogovi — koliko jih je bilo in odkod so se vzeli, kdo ve —, je nastal med bogovi boj, in sicer zaradi upora Tiâmate (nekakega pramorja ali prasnovi). Marduk, bog Babilona, se ponudi, da bo premagal Tiâmato. Zato pa hoče imeti prvo

mesto med bogovi. Le-to se mu zagotovi. Marduk se oboroži z bliskom in južnim vetrom, gre, premaga Tiâmato in preseka njeno telo v dve polovici: iz zgornje naredi nebo, iz spodnje pa zemljo in njena živa bitja.[28] Tako babilonski klinopisi. — Kako pa Mozes? V začetku je Bog ustvaril nebo in zemljo. Zemlja pa je bila pusta in prazna... In Bog je rekel: Bodi svetloba! In bila je svetloba... Tudi je Bog rekel: Bodi trdina v sredi voda in loči vode od vodâ! In zgodilo se je tako... Zbero naj se vode v en kraj — in naj se prikaže suha zemlja!... Zemlja naj požene travo!... Naj bodo luči na trdini neba in naj ločijo noč in dan! In zgodilo se je tako... — In tako dalje, kakor vsi vemo. Kdo ne vidi poroštva resnice že v tej veličastni preprostosti, ki je ni primerjati z ono fantastično navlako in šarovitostjo babilonske pravljice? S tem pa seveda ni rečeno, da ni v babilonskih napisih nobenega dobrega zrnca. Vse kaže, da je v njih medel žarek resnice iz prvotnega razodetja, ki ga je Bog dal človeku v raju, a ga je človeška domišljija pozneje pokvarila. — Žal, da ni mogoče razmotrivati nadaljnih posameznosti! — A da smo vsaj toliko slišali. Nihče še ni dokazal in ne bo dokazal, da so v Sv. Pismu — bajke.

Pa tudi zmot ni, ne naravoslovnih, ne zgodovinskih, ne nikakršnih. Če bi v teh knjigah naletel na kaj, kar bi se zdelo resnici nasprotno, pravi sv. Avguštin, bi nič ne podvomil, da je ali prepis

pogrešen, ali da prestavljavec ni zmisla prav podal, ali pa da jaz ne razumem.[29] In zares, predragi! Ta ali oni prepisovavec, ki je Sv. Pismo razmnoževal, oziroma dandanes tiskar, ki ga tiska, se lahkoda zmoti. Tudi kaka prestava je lahko manj pravilna ali naravnost napačna. Zato, glejte! pa je tako prav, da nam le Cerkev, ki ima tudi nad Sv. Pismom nezmotljivo čuti, Sv. Pismo v roke daje. Ona nam pove: ta in ta izdaja in prestava je varna, je prava, ona druga pa ne. — Tudi to izvrstno pove sv. Avguštin, da zmoto v Sv. Pismu lahko vidi naša — nevednost. Ta ali oni te ali one stvari v Sv. Pismu prav ne razume — pa vidi v nji zmoto. Drugače pa — kako naj bodo v Sv. Pismu, kakor pravijo, naravoslovne in zgodovinske zmote, ko Sv. Pismo ne naravoslovja, ne svetne zgodovine, ne nobene zemeljske znanosti učiti noče? Sv. Pismo je verska knjiga. Njen namen je, ljudi voditi k Bogu s tem, da jim razodeva, kaj vse je Bog zanje storil, ter jih uči resnic in zapovedi, po katerih se je mogoče zveličati. Pri tem govori v poljudni, živi, nazorni govorici, tako, kakor je za ljudi primerno, kakor so zlasti oni ljudje, za katere je bilo Sv. Pismo najprej spisano, najlažje razumeli. Kjerkoli se pri tem dotakne kakega svetnega predmeta, govori o njem tako, kakor se je v tistem času navadno govorilo in kakor o mnogih stvareh še dandanes tudi najbolj učeni ljudje navadno govore. Ker se vsakdanja govorica nekako najbolj ravna po tem, kar zaznavamo s čuti, se izraža tudi Sv. Pismo tako, kakor kaže videz. In tako govori Sv. Pismo, kakor bi se solnce vrtilo okrog zemlje, in bi bila zemlja središče svetovja — ali ne pravimo tudi mi, da solnce vzhaja in zahaja? —; govori, kakor bi zajec prežvekoval svojo hrano, kakor bi kača z jezikom pikala, in podobne stvari, ker tako kaže videz, ker so to Izraelci tako mislili in lahko razumeli —; ne pa kakor bi hotelo Sv. Pismo reči ali nas celo učiti: Res je tako! Prav lepo to objasnjuje za sv. Tomažem Akvinskim papež Leon XIII.[30] — Kar zgodovine tiče, se nasprotniki izpodtikajo nad nekaterimi številčnimi in časovnimi podatki. Toda tu je treba zopet pomniti, da Sv. Pismo v zmislu vsakdanje govorice večkrat postavi določeno število in določen čas, ki ga je pa razumevati v nedoločenem pomenu. Kakor če mi n. pr. pravimo: Milijon jih je bilo — ali: Boš lahko čakal še sto let... To se v prvem slučaju pravi: Zelo veliko jih je bilo, v drugem pa: Čakati bo treba bogve doklej. Takisto govorimo mi o višjih desettisočih, o sedmih dolgih letih i. t. d., ne da bi to prav toliko pomenilo. — Ona velika težkoča glede starosti človeškega rodu, ki spada sem, pa tudi ni nikakršna težkoča. Pravijo: Po Sv. Pismu bi bil človeški rod star 4000 let. Znanost pa je dognala, da je starejši. — Oprostite, stvar je taka-le: Ne Sv. Pismo, ne znanost ne povesta določno, koliko je star človeški rod. Štirih tisoč let ni nikjer v Sv. Pismu; pač pa je ta številka izračunjena po

rodovnikih, ki jih Sv. Pismo navaja. Pri tem pa ni gotovo, če niso ti rodovniki zopet samo v velikih potezah podani, tako da bi bile lahko cele vrste členov izpuščene. Saj Sv. Pismo nima namena, poučevati o rodovih in dobah človeštva. Zato nihče ne brani misliti, da je človeški rod starejši od 4000 let. Če znanost dokaže, da je star 5000 ali 7000 ali 10.000 let, bomo sprejeli, ne da bi dejali, da je zato v Sv. Pismu zmota. Toda znanost — kakor rečeno — še ni nič trdnega dognala. Najmanj pa je dokazala, da je človeški rod star 50.000 ali 100.000 ali milijon let. To so samo drzne trditve ljudi, ki mislijo, da bodo s takimi trditvami podrli Sv. Pismo in Cerkev in vero in Boga.[31] —

Slednjič čudeži! Prečudežno je res, kako se nekateri ljudje boje čudežev. Kakor hitro kaka knjiga opisuje čudeže, je že nepristna, neverodostojna, lažniva. Evangelijem se tako godi in Staremu Zakonu še bolj. Kakor da je čudež res nemogoč. In vendar: če je Bog, je mogoč tudi čudež. O tem sem svojčas več govoril.[32] — Res je, predragi! da je v Sv. Pismu Starega Zakona mnogo čudežnih dogodkov. A kar tako nakupičeni tudi niso. Treba je pomisliti, kako dolga časovna doba je to, ki jo obsega Stari Zakon. To je doba vsaj 4000 let. V tem razsežnem času torej čudežev ni nikakor tako zelo preveč. Da pa so, in to mnogoštevilni, kdo bi se čudil? Sv. Pismo Starega Zakona opisuje pripravo na Mesija. Kakor je Mesija sam — učlovečeni Bog — največji čudež in je vse

njegovo življenje pretkano s čudeži, tako ni nič posebnega, če je marsikaj čudežnega tudi v pripravi nanj, namreč v vodstvu in vzgoji tistega izraelskega ljudstva, po katerem je hotel Bog uvesti Odrešenika na svet. Posebne razmere, v katerih je izraelsko ljudstvo skoro neprestano bilo — mislimo na njegovo sužnost, na pot skozi puščavo, na slabosti njegovih vladarjev nad bližino poganskih narodov, med katerimi je živelo i. t. d. —, so nujno zahtevale, da je Bog sam krepko posegel v usodo tega ljudstva, ga zmerom spet čudežno reševal, učil, svaril, kaznoval, dvigal, podpiral in tako v njem pravo vero in upanje na Odrešenika ohranjal.

*

Zdaj moram prav kratko skleniti. Predragi! Ali se vam ne zdi, da je treba te stvari tudi kaj premišljevati, študirati, da prav vemo, kako in kaj? Nekateri ljudje pa govore o verskih stvareh kar tjavendan. Napadajo Sv. Pismo, ki ga morda še nikoli niso brali; klevečejo na Stari Zakon, ki ga morda še v rokah niso imeli. O, to je poceni stvar, klicati: Bajke! zmote! laži! Toda kdor s poštenim srcem, pravega spoznanja željan, raziskuje, premišljuje, študira, ta bo klical drugače: Ne bajke, zmote, laži — marveč čista, božja resnica in božja skrb za človeštvo in dobrota božja in ljubezen! Amen.

VII.

Častiti poslušavci! Sv. Pismo je knjiga čiste resnice. Božja knjiga je. Spisana je za ljudi od človeških pisateljev, povsem verodostojnih, ki jih je pa k temu še Bog navdihoval in vodil tako, da niso mogli nič zmotnega zapisati. Po tem navdihovanju in vodstvu je pravi začetnik Sv. Pisma Bog sam. — Nastane pa vprašanje: Ali je v Sv. Pismu vsa resnica, ki jo je Bog razodel za naše zveličanje? vsi nauki? vse zapovedi? Protestantje, ki so se v 16. stoletju ločili od katoliške Cerkve, pravijo, da Sv. Pismo — tako uče — je edini vir božjega razodetja. V njem je vse, kar moramo za zveličanje verovati in izpolnjevati, in vsakdo si lahko iz Sv. Pisma sam ustvarja svojo vero. — Katoličani pa pravimo, da temu ni tako. Sv. Pismo, čeprav je nad vse cenimo in neizmerno spoštujemo, vendar trdimo, da ni edini vir naše vere, k zveličanju potrebne; je pač en vir, drugi pa je ustno izročilo. Prav tako proglašamo za zmoto nauk, po katerem bi si vsak kristjan mogel in smel iz Sv. Pisma sam ustvarjati svojo vero; potrebna nam je nezmotljiva učiteljica — sv. Cerkev. Ti dve katoliški resnici razložiti, je zdaj moja naloga. Danes bom dokazal prvo: da Sv. Pismo ni edina zakladnica naše sv. vere, marveč, da moramo poleg njega poslušati tudi ustno izročilo. Vi veste, kaj je ustno izročilo. Katekizem pravi kratko: Ustno izročilo so tisti razodeti nauki, ki so jih apostoli sicer oznanjevali, pa ne zapisali. Prišlo je do nas po ustnem pouku in po obredih sv. Cerkve, po cerkvenih veroizpovedih, po določilih papežev in cerkvenih zborov, po spisih cerkvenih očetov in po cerkvenih spomenikih.[33] —

*

Kako bomo trdili, predragi! da je Sv. Pismo edini vir vse zveličavne resnice? Kristus sam je svoj božji nauk le oznanjeval, ustno učil —, zapisal nam on sam ni nobene črke. Pa tudi svojim apostolom je več nego enkrat naročil oznanjevati, pridigati evangelij, nikjer pa jim ni zapovedal, razširjati ga pismeno. — Dana mi je vsa oblast v nebesih in na zemlji, jim je dejal. Pojdite torej in učite vse narode in krščujte jih v imenu Očeta in Sina in Sv. Duha in učite jih izpolnjevati vse, karkoli sem vam zapovedal. (Mt. 28, 19—20.) In zopet: Pojdite po vsem svetu in oznanjujte evangelij vsemu stvarstvu. Kdor bo veroval in bo krščen, bo zveličan; kdor pa ne bo veroval, bo pogubljen. (Mk. 15, 16.) O kakem pisanju ni nikjer nič govora. — In apostoli so tudi razumeli, da so predvsem poslani pridigat, oznanjevat z živo

besedo to, kar so slišali od svojega Mojstra. — Oni pa so šli in učili povsod, beremo, in Gospod je delal z njimi in besedo potrjeval z znamenji, ki so jih spremljala. (Mk. 16, 20.) — Seveda je Sv. Duh navdihnil nekatere izmed njih, da so tudi pisali. Toda že iz tega, da so pisali le nekateri, in to le malo njih, je jasno, da pisana beseda ni imela biti ne edino, ne glavno sredstvo za širjenje in ohranjevanje Kristusovega nauka. Glavno sredstvo je moralo biti oznanjevanje, sporočanje, izročanje od ust do ust. Na to kažejo knjige same, ki so jih apostoli spisali. Poglejte Evangelije! En evangelist izpopolnjuje drugega. Torej niso vsi vsega zapisali. Sv. Evangelist Janez to tudi izrecno poudari: Še mnogo drugih znamenj je storil Jezus vpričo svojih učencev, pravi v predzadnjem poglavju svojega Evangelija, ki niso zapisana v tej knjigi . . . (Jan. 20, 30.) In prav na koncu, v zadnjem stavku vsega spisa, zatrjuje še enkrat: — Je pa še mnogo drugega, kar je storil Jezus; in ko bi se vse to popisalo vsako posebe, mislim, da bi ves svet ne obsegel knjig, ki bi jih bilo treba napisati. (Jan. 21, 25.) Če pa niso zapisana vsa dejanja, koliko manj vse besede, vsi nauki Kristusovi, neglede na to, da je Jezus učil z besedami in — z dejanji. — Še jasneje nego Evangelijem se vidi na prvi pogled Listom apostolov, da ne obsegajo vseh verskih naukov in zapovedi. V njih razvijajo sveti pisatelji le gotove posamezne resnice, po potrebah tistih vernikov namreč, zaradi

katerih jih je Sv. Duh k pisanju nagnil. Sicer pa se sami naravnost sklicujejo na ustno oznanjevanje, na ustno izročilo. — Drži se podobe zdravega nauka, ki si ga od mene slišal! kliče sv. Pavel v svojem pismu Timoteju (1 Tim. 1, 13) — t. j. zvesto čuvaj ves čisti nauk, ki si ga po ustnem izročilu sprejel[34] —; dobro izročilo ohrani po Sv. Duhu, kateri v nas prebiva (Ib. 14)! In Tesaloničane opominja: Bratje! stojte tedaj trdno — t. j., ne dajte se zapeljati po krivih naukih[35] — in se držite izročil, ki ste se jih naučili ali po govorjenju ali po listu našem. (2 Tes. 2, 14.) Ali bi mogel apostol bolj razločno zabičati dolžnost, sprejeti in ohraniti tudi tiste nauke, ki niso v Sv. Pismu zapisani, marveč so se širili po ustnem izročilu?[36]

Poleg Sv. Pisma torej ustno izročilo, ki je celo važnejše nego Sv. Pismo —. V tem zmislu slišimo govoriti tudi cerkvene očete in pisatelje. Živa beseda, oznanjevanje evangelija, poudarjajo, je razširilo sv. vero po vsem svetu; ustni nauk je najboljša hrana za vernike in sploh za vso Cerkev. Poslušajmo samo nekaj izrekov! Tertulijan pravi v svoji knjigi De praescriptionibus haereticorum (O odločilnih ugovorih zoper heretike): Apostoli so šli po svetu in so oznanjevali (vsem) narodom taisti nauk taiste vere in so ustanavljali po vseh mestih cerkvene občine, od katerih so zopet druge izročilo vere in seme nauka sprejemale in ga še vsak dan sprejemajo, zato da cerkvene občine postajajo. — Taisti Tertulijan misli, da krivovercev

v borbi za krščansko resnico ni dopuščati k dokazovanju iz Sv. Pisma, zakaj najprej da je treba poudariti, od koga in po kom in kdaj in komu je bil izročen nauk, po katerem človek kristjan postane. — Kajti, kjer je resničnost krščanskega nauka in vere, pravi (namreč po oznanjevanju sporočena), tam je tudi resničnost Sv. Pisma, (njegove) razlage in vseh krščanskih izročil. — Učeni Origen pa piše: Ker jih je mnogo, ki mislijo, da vedo, kaj je Kristusovega, je treba, ko se od apostolov izročeno oznanjevanje vere še zdaj nadaljuje, samo to za resnico imeti, kar se od cerkvenega in apostolskega oznanjevanja ne oddaljuje. Slednjič pravi neutrudni razlagavec Sv. Pisma, sv. Janez Krizostom, o besedah svetega Pavla: Držite se izročil! —: Iz tega sledi, pravi, da apostoli niso vsega zapisali, marveč so (nam) mnogokaj brez pisma sporočili. Tudi temu gre vera. Izročeno je, to zadostuje.[37] —

In resnično, moji častiti poslušavci, pa navedimo nekaj stvari, ki so gotovo samo izročene, ki jih je katoliška Cerkev zmerom verovala in izpolnjevala, jih tudi protestantje z nami vred verujejo in izpolnjujejo, pa jih v Sv. Pismu ali sploh ni zapisanih ali pa vsaj niso jasno in nedvoumno izražene! Da se n. pr. sv. krst, ta za zveličanje najpotrebnejši zakrament sme deliti tudi otrokom, tega ni v Sv. Pismu. Nasprotno, če bi gledali samo v Sv. Pismo, bi se nam skoro prej zdelo, da se otrokom deliti ne sme, ker Kristus

po besedah Sv. Pisma zahteva pred krstom vero, ki je nedoleten otrok ne more imeti: Kdor bo veroval in bo krščen, bo zveličan. (Mk. 16, 16.) Tudi obred sv. krsta v Sv. Pismu ni jasno določen. Sicer je Kristus po Sv. Pismu zapovedal apostolom krščevati v imenu Očeta in Sina in Sv. Duha — toda kdo bi iz tega ukaza z gotovostjo sklepal, da je treba pri krščevanju te besede izgovarjati; lahko bi umeli ukaz tako, da moramo — kakor druga dobra dela — tudi krščevanje opravljati pač v imenu božjem. In tudi tega ni v Sv. Pismu, da je veljaven krst z oblitjem ali poškropljenjem z vodo. Sv. Pismo omenja samo krščevanje s potapljanjem pod vodo. — In še druge stvari so, ki jih ne verujemo po Sv. Pismu, marveč po ustnem izročilu. Toda čemu jih naštevati več! Eno naj še navedem, ki nas bo prepričalo nad vse drugo, da Sv. Pismo ni in ne more biti edini vir naše vere. Čujte! Če ne priznamo poleg Sv. Pisma ustnega izročila, se nam poruši tudi Sv. Pismo samo. Zares da. Zakaj, odkod pa vemo, katere knjige so svetopisemske? in da so vse spisane po navdihnjenju Sv. Duha? da so božje knjige? — odkod vemo to trdno in z vso gotovostjo? Iz ustnega izročila. Da, predragi, iz ustnega izročila. V Sv. Pismu samem ni to nikjer zapisano. Nikjer ni zapisano v Sv. Pismu, da spada n. pr. Evangelij sv. Mateja k Sv. Pismu, da je v njem beseda božja i. t. d.; in o drugih knjigah recite isto. Zato je nekoč prav dobro poučil katoliški učenjak protestantovskega,

ki je nastopil proti ustnemu izročilu, češ da vera nima z ustnim izročilom nič opravka, zadosti da je samo Sv. Pismo. — Prijatelj, je dejal katoličan, morda imate pri rokah Sv. Pismo? Prosim vas, pokažite mi je! — Zgodi se; in učenjak prelistava nekaj časa Stari in Novi Zakon. Nazadnje pa pravi: Toda, predragi! saj ta knjiga ni Sv. Pismo. Kdo pa vam je dejal, da je? — Nasprotnik je začudeno pogledal in užaljeno dejal: Kaj vendar govorite? To je pravo Sv. Pismo. Naši očetje vsa stoletja nazaj so je za tako imeli, mu verovali in je častili. — O dobro! pravi katoličan, ali vidite zdaj, kako se morate za vero v Sv. Pismo samo sklicevati na ustno izročilo?[38]

*

Predragi! Bral sem primero, ki se mi ne zdi slaba. Razodetje božje, naša sv. vera, je kakor veličastno poslopje. Temelj temu poslopju ni nihče drugi nego Gospod Jezus Kristus. — Druzega temelja namreč nihče ne more vložiti, razen tega, ki je vložen, kateri je Kristus Jezus, pravi apostol. (1. Kor. 3, 11.) Na tem temelju se dviga poslopje v dveh nadstropjih: spodnje nadstropje tvori ustno izročilo, zgornje pa Sv. Pismo. Zgornje je, če hočete, lepše, krasnejše; toda spodnje je potrebnejše, zakaj to nosi in podpira zgornje nadstropje. Kriva vera je nespametna, ker bi hotela spodnje nadstropje razdejati. Ali se ne podere s spodnjim takoj tudi zgornje? Resnično, in to kriva vera tudi

izkuša: ko zameta ustno izročilo, že tudi s Sv. Pismom ne ve več prav, kako in kaj, ne priznava mu več splošno božje veljave, izločuje iz njega posamezne knjige in dele, in podobno.[39]

Mi, predragi! pa ljubimo in čuvamo poslopje vere, kakor nam ga je sezidal Bog. Radi se mudimo v spodnjem nadstropju, pri trdnih naukih ustnega izročila, ki nam jamčijo tudi za našo vero v Sv. Pismo. V drugo nadstropje, k Sv. Pismu samemu, pa takorekoč še rajši zahajamo: tam gori širi prsi nebeško-višavski zrak; odtam se nudi očesu prelesten razgled vsetjà do večnih holmov; tam zveni na uho sam glas božji, ki mu s svetim ginjenjem prisluškuje duša. Amen.

VIII.

Zanimivo je vedeti, kako je nastal zmotni nauk, da je Sv. Pismo edini vir vsega božjega razodetja. Ko je bil Luther kmalu po svojem javnem nastopu od papeža poklican v Rim, da se zagovarja zavoljo krive vere, ki jo je bil začel širiti, se pozivu ni hotel odzvati; pač pa se mu je s pomočjo prijateljev posrečilo doseči, da se je preiskava proti njemu vršila na Nemškem. Le-tu je bil koj spočetka opozorjen, da je nauk Cerkve njegovim trditvam odnekdaj nasproten. Luther je torej dejal, da je pač cerkveni nauk napačen in krivoveren. Hotel je sicer najprej, naj sodi o njegovem učenju občni cerkveni zbor, a kmalu nato je izjavil, da se da poučiti samo od Sv. Pisma. V Sv. Pismu, je dejal, je resnični in celokupni nauk Kristusov. — Zato torej, ker je Luthru kazalo zavreči učno oblast Cerkve, je zavrgel nje ustno izročilo in se je zatekel k Sv. Pismu kot edinemu viru vsega božjega razodetja. Prav odtod, ker je bila namreč zavržena Cerkve učna oblast, pa je nujno sledila tudi druga zmota: da si lahko vsak človek sam po lastnem branju, premišljevanju,

raziskovanju Sv. Pisma ustvari svojo vero. Tudi to zmoto je postavil Luther najprej sebi v službo. Zakaj, ko so mu v teku razprave dokazali, da njegovi nauki nasprotujejo tudi Sv. Pismu — kaj je hotel tedaj reči? Rekel je, da on Sv. Pismo drugače razume, bolje nego vsi papeži in škofje, in da je njegovo razumevanje edino pravo. Tedaj je bil vsak nadaljni razgovor ž njim nemogoč, tako nemogoč, kakor sta nemogoča oba nauka, ki je Luther k njima pribežal. — Zadnjič smo videli nevzdržnost trditve, da je Sv. Pismo edini vir božjega razodetja; danes pa poglejmo, kako kriv je nauk, da si lahko vsakdo iz Sv. Pisma sam ustvarja svojo vero. Iz zgodovine krščanstva bomo to izprevideli in iz same kakovosti Sv. Pisma.

*

Če pogledamo v zgodovino krščanstva, ne najdemo nikjer sledu o tem, da bi si bili verniki iz Sv. Pisma sami zajemali svojo vero Ne! Marveč apostoli so šli po zgledu in ukazu svojega Mojstra po vsem svetu in so oznanjevali božji nauk. Tiste, ki so ga sprejeli, so krstili in so jih pridružili krščanskemu občestvu. Sploh je preteklo šestdeset let, preden je bil spisan prvi Evangelij, in še mnogo več časa je bilo potreba, preden je Cerkev nezmotljivo sestavila kanon, t. j. seznam vseh svetopisemskih knjig, in dala tako pristno in nepokvarjeno Sv. Pismo v roke ne vsem vernikom, marveč samo predstojnikom posameznih verskih občin.

Nihče ni v onih časih mislil na to, da si iz Sv. Pisma sam išče svojo vero, bilo bi to tudi popolnoma nemogoče. Sv. Pismo se je prebiralo pri bogoslužnih shodih, in verniki so kajpada s svetim spoštovanjem poslušali sveto besedo; toda nikomur ni prišlo na um, da posluša zato, da se iz takega branja nauči verskih resnic — prav kakor ne prihaja to na um nam, ki ob nedeljah in praznikih poslušamo v cerkvi Liste in Evangelije. Verske pobude, potrjenja v veri, opominov za pobožno krščansko življenje, svèta in tolažbe za vse prilike in ure na zemlji — tega so pač iskali v Sv. Pismu kristjani prvih in vseh stoletij. In vsega tega so v njem tudi dovolj našli. Nikakor pa ne vere same. Le-to so prejeli po pouku Cerkve, po živi besedi učne oblasti. Tako v prvih, tako v vseh naslednjih stoletjih. Milijoni in milijoni so odšli v blaženo večnost, ne da bi Sv. Pismo le v rokah imeli — zlasti v tistih časih, ko še ni bila znana tiskarska umetnost. Resnično, nezdružljivo bi bilo z božjo modrostjo, da bi ljudje še-le tako pozno iznašli tisk, če bi bil Kristus, če bi bil Bog hotel, da naj si vsakdo z lastnim branjem in raziskovanjem Sv. Pisma ustvarja vero.[10] —

Pa ne samo zgodovina Cerkve, marveč tudi Sv. Pismo sámo stavi na laž nauk o samoiskanju in samoustvarjanju vere iz Sv. Pisma. Kaj, ali je nemara Sv. Pismo vseskoz tako jasno, tako lahko umljivo, da si bo znal vsak, tudi preprost človek iz njega zajeti svojo vero? Nič manj nego to!

Sv. Pismo je velikokrat zelo temno, tajinstveno; tudi učenjak bi velikokrat ne mogel samo iz njega izluščiti prave vere. O pismih sv. Pavla pravi sv. Peter, da se v njih nekatere reči težko razumejo, katere neučeni in nestanovitni prevračajo, kakor tudi druga pisma, v svoje lastno pogubljenje. (2 Pet. 3, 16.) In Zveličar sam je smatral za potrebno, razlagati svojim učencem spise Starega Zakona, ker njihovega pomena niso razumeli. Ko je, nepoznan, z dvema izmed njih romal v Emavs, je začel z Mozesom in vsemi preroki in jima je razlagal, kar je bilo o njem v vseh pismih. (Lk. 24, 7.) Tudi pri drugi priliki beremo: — Odprl jim je razum, da so umevali pisma. (Ib. 45.) — Nikar se temu ne čudimo, moji častiti poslušavci, da Sv. Pismo ni vseskoz jasno in lahko razumljivo! Že njegov jezik s svojim orientalskim izražanjem, s svojimi bogatimi in nam tolikokrat nenavadnimi primerami, podobami, slikami itd. mora povzročati težave njemu, ki je manj naobražen ali manj vajen misliti. Kaj pa še-le vsebina Sv. Pisma! Najgloblje skrivnosti so položene v to sveto knjigo, resnice so obsežene v nji, ki jih naš razum sploh doseči ne more, ki bi se na prvi pogled zdele celo razumu nasprotne. Kako n. pr. si boš iz nekaj besed Sv. Pisma sam razbral najskrivnostnejše skrivnosti naše sv. vere, kakor so: nauk o presveti Trojici, o učlovečenju Sina božjega, o izvirnem grehu, o milosti in opravičenju grešnega človeka, o sv. zakramentih in njihovih zveličanskih

učinkih v naših dušah? Nemogoče! Kdor je v veri že poučen, ta vsekako se z branjem in študiranjem Sv. Pisma v nji utrdi, njegovo spoznanje se poglobi in izpopolni; nikakor pa ni misliti na to, da bi si kdo z branjem in raziskavanjem Sv. Pisma sam še-le ustvaril prave pojme o resnicah krščanske vere. —

Nasprotno! Če naj si vsak sam iz Sv. Pisma ustvari vero, so zmotam vrata na stežaj odprta. To je čisto naravno. Razum je mimo razuma, in vsak človeški razum je nazadnje zmotljiv. V kakšne blodnje so zašli krivoverci, ki so po Sv. Pismu sami iskali vere! V strašne zablode v največjih verskih resnicah. Hočete samo par zgledov? Luther n. pr. je razumel ono mesto, ki govori o postavitvi zakramenta presv. Rešnjega Telesa, drugače kakor vsa krščanska stoletja pred njim. Dejal je, da je Kristus v najsvetejšem Zakramentu pričujoč tako, kakor da ga le naša vera tja prestavi — ne pa resnično. Toda, ko je on vendarle še govoril o nekakem bivanju Kristusovem pod podobo kruha, glej! sta prišla Zwingli in Calvin, ki sta tajila vsako pričujočnost, češ da je posvečeni kruh, sv. večerja, samo neko znamenje, nekak spomin Kristusove odrešilne smrti. A tadva in oni, vsi trije so hoteli in trdili, da verujejo in uče po Sv. Pismu! — Podobno: v tem, ko večina protestantov razume vsa mesta v Sv. Pismu, ki govore o Kristusu kot Sinu božjem, tako kakor mi, t. j. dobesedno, in uči z nami, da je Odrešenik resnični in edinorojeni Sin večnega Očeta, z Očetom enega bistva — razlagajo pa socinijani in racionalisti ta mesta tako, da pravijo: Kristus je samo poseben ljubljenec božji in kot tak od Boga odlikovan z naslovom Sina božjega, v tem zmislu pač, kakor smo vsi ljudje otroci božji .. Katera razlaga je prava? Obe ne moreta biti, ker si nasprotujeta. Ena je gotovo zmotna. Koliko pa je zmot še-le, če se ene ter iste besede Sv. Pisma razlagajo na dvesto načinov, kakor se to godi pri protestantih z besedami: To je moje telo —; ali če je — kakor poroča Osiander o avgsburški konfesiji — o izvirnem grehu dvajset različnih mnenj, ki hočejo biti vsa oprta na Sv. Pismo? In kakšne bodo zmote tam, kjer gre za še veliko manj jasna mesta Sv. Pisma, nego je ono o presv. Rešnjem Telesu ali o izvirnem grehu! . . .[41]

Tu, moji častiti poslušavci, tudi ne pomaga nič govoriti — kakor nekateri krivoverci govore —, da namreč Sv. Duh razsvetljuje vsakega človeka, kadar raziskuje Sv. Pismo. Tako govorjenje je pravzaprav bogokletstvo zoper Sv. Duha. Ali je mogoče misliti, da Sv. Duh, Duh resnice, razsvetljuje tako, da na enem in istem mestu, v istih besedah, vidita dva človeka dvoje nasprotujočih si naukov? Sicer pa: Odkod le je ta nauk o privatnem božjem razsvetljevanju vernikov z ozirom na njihovo verovanje? Kdo je skoz petnajst stoletij kaj vedel o tem nauku, ki je tako lahko in je tudi v resnici bil kriv najgoršega fanatizma posameznih

verskih blaznežev? Kaj nista n. pr. reformatorja Tomaž Münzer in krojač Bockold kakor blazna divjala, da bi potrebila z zemlje vse, ki bi se ustavljali njihovi veri, rekoč, da sta našla tak ukaz po razsvetljenju Sv. Duha v Sv. Pismu? Drugi pa so uvajali skupnost premoženja in mnogoženstvo ter počenjali najhujše razuzdanosti in so zopet dejali, da jih vodi Sv. Duh...[42]

Ne, ne tako, predragi! Pač pa vemo eno, in to je gotova resnica: da Sv. Duh uči in vodi sv. Cerkev. — Tolažnik Sv. Duh, ki ga bo poslal Oče v mojem imenu, vas bo učil in opomnil vsega, kar sem vam povedal (Jan. 14, 16), je dejal Jezus apostolom in v njihovi osebi vsem njihovim naslednikom, poglavarjem in vladarjem sv. Cerkve. Po Sv. Duhu je učeča Cerkev nezmotljiva. Zato pa je samo sveta učeča nezmotljiva Cerkev tista, po kateri zanesljivo spoznamo, kaj je Bog razodel, kaj je Jezus Kristus učil, kaj so apostoli oznanjevali, kaj nam je torej treba verovati in storiti, da se zveličamo. Samo sveta učeča nezmotljiva Cerkev sodi o tem, kaj je v Sv. Pismu razodeto in kaj ne, kaj je v ustnem izročilu razodeto in kaj ne. Samo sveti učeči nezmotljivi Cerkvi pristoji končna razsodba o pravem pomenu Sv. Pisma in ustnega izročila. Zato je treba v vsem poslušati sveto učečo nezmotljivo Cerkev! Cerkev je naša regula fidei — naše versko vodilo. — Kdor vas posluša, mene posluša, je dejal Kristus apostolom in njihovim naslednikom, poglavarjem in vladarjem

Cerkve, in kdor vas zaničuje, mene zaničuje; kdor pa mene zaničuje, zaničuje tistega, ki me je poslal. (Lk. 10, 16.) Kdor pa Cerkve ne posluša, naj ti bo kakor pogan in cestninar! (Mt. 18, 17.) —

*

Predragi! Morda bi se komu zdelo, da smo z zadnjim in današnjim govorom vrednosti Sv. Pisma kaj odvzeli. Zaboga ne! Toda tega pa ne smemo in ne moremo narediti iz Sv. Pisma, kar po namenu njegovih pisateljev in po volji Kristusovi ni. Edini vir božjega razodetja ni in ne more biti, kakor tudi ni in ne more biti knjiga, iz katere bi si vsakdo sam ustvarjal svojo vero. Drugače pa — o, radi ponavljamo zopet in zopet hvalo Sv. Pisma! — je resnično nebeška knjiga, poseben dar ljubezni božje, beseda božja, ker v njem govori Duh božji, večna Modrost. Hočete navdušenih besed sv. Janeza Krizostoma o Sv. Pismu? Podobno je, pravi, dragocenemu zakladu. Kakor pri zakladu lahko obogati, kdor si sme le nekaj od njega vzeti, tako je tudi pri Sv. Pismu. V enem samem kratkem izreku je polnost misli, je neizrekljivo bogastvo. Pa ne samo zakladu — vse to so še besede Krizostomove —, tudi studencu je podobno Sv. Pismo, vrelcu, ki daje izdatno vode in ima vedno bogat dotok. Velika je zares obilnost tega zaklada in množina vode tega duhovnega studenca. Ne čudi se, če imamo to izkušnjo: ti, ki so živeli pred nami, so črpali krepko iz tega vira;

ti, ki bodo živeli za nami, bodo črpali, pa studenca ne bodo posušili — nasprotno, množi se dotok in veča se vodovje. Taka je narava duhovnih vrelcev: čimbolj zajemaš, tembolj narašča milost Sv. Duha, zakaj Kristus je dejal: Če je kdo žejen, naj pride k meni in naj pije. Kdor v me veruje, bodo tekli iz njegovega osrčja potoki žive vode. (Jan. 7, 37—38.)[43] Amen.

IX.

Ginljivo je, kar pripoveduje druga knjiga Ezdrova v osmem poglavju. Cir, kralj perzijski, o katerem je bil prerok Izaija 200 let naprej napovedal, da bo naredil konec babilonski sužnosti, je že zasedel prestol, in Izraelci so se že vrnili v svojo deželo. Že je zopet stal oltar, tempelj in zidovi mesta so bili pozidani, in ljudstvo ni prenehalo hvaliti in zahvaljevati Najvišjega za milostno odrešitev. Samo ene stvari je še pogrešalo, da bi bila njegova tolažba popolna: knjige postave, Sv. Pisma, ki ga toliko let ni več slišalo brati. Prosilo je tedaj ljudstvo svoje poglavarje, naj mu prineso knjigo postave in bero iz nje zopet in zopet. Ko pa se je to zgodilo, so bili Izraelci presrečni. Vse ljudstvo, tako pripoveduje omenjeno poglavje v knjigi Ezdrovi, opisujoč en tak primer —, vse ljudstvo se je zbralo kot en mož, in duhovnik Ezdra je stopil na vzvišen kraj, kjer je, obdan od imenitnikov, bral postavo od jutra do večera. In ušesa vsega ljudstva — tako beremo — so bila obrnjena h knjigi. In leviti so tihoto napravili med ljudstvom, da bi se postava slišala. In

brali so v bukvah postave božje razločno in glasno za umevanje... In jokalo je vse ljudstvo, ko je besede postave slišalo. (2 Ezdr. 8.) — Predragi! Tudi mi imamo tiste svete knjige, po katerih so ljudje tako hrepeneli, in imamo še druge, še lepše — Sv. Pismo Novega Zakona. Ali pa smo tudi mi tako željni besede božje iz svetih knjig? Ali tudi mi tako hrepenimo po tem, da slišimo brati Sv. Pismo? Ali je radi prebiramo sami? — Toda tu že čujem ugovor: Kako, prebiramo sami? Kaj nam je sploh dovoljeno samim prebirati Sv. Pismo? Ali ne prepoveduje Cerkev brati Sv. Pisma laikom, neduhovnikom? Resnično, na to vprašanje o Sv. Pismu vam moram še odgovoriti, preden v sklepni besedi posebe priporočim, katere dele Sv. Pisma zlasti berimo in kako jih berimo. —

*

Tisti, ki trdijo, da je navadnim vernikom Sv. Pismo brati prepovedano, in hočejo s to trditvijo kajpada udariti po katoliški cerkvi, tisti naj nam povedo, kdaj vendar je Cerkev tako prepoved izdala? Prav gotovo ne v prvih krščanskih stoletjih. Zakaj kdo ne ve, s kakšno gorečnostjo in ljubeznijo so kristjani prvih stoletij brali in premišljevali Sv. Pismo. Po končanem delu so se zbrali k branju svetih knjig, da so se takorekoč ob njem odpočivali in zmerom nanovo poživljali svoje duše. Niso še končali berila enega dne,

ko so se že veselili na prihodnji dan. Ko je bilo Sv. Pismo prebrano enkrat, so je začeli brati vdrugič s svežo vnemo, s še večjo pobožnostjo. Mnogo kristjanov se je odpovedalo vsem drugim poslom, da so se tem lažje bavili samo s Sv. Pismom; iz noči in spanja so vstajali, da so je prebirali; v puščave in samote so hiteli, na vse svoje potrebe so pozabljali, samo da so brali in zopet brali Sv. Pismo. Večinoma so imeli Sv. Pismo tako zelo zmerom v rokah, da so je skoro na pamet znali. Kako pa so bila prevzeta od njega njihova srca, o tem je dajalo zadostno pričevanje njihovo življenje. Kje je bila doma večja čistost, pravičnost, ljubezen do Boga in bližnjega, velikodušnost, srčnost, stanovitnost v dobrem — kakor pri prvih kristjanih? Čudovite sadove je donašalo branje Sv. Pisma. In tako knjigo naj bi bila Cerkev vernikom prepovedala! Ne Cerkev, pač pa jo je hudobni duh izkušal iztrgati kristjanom iz rok. Slišali smo že, kako so ob času preganjanj sovražniki Kristusovega imena najprej zahtevali izročitev svetih knjig. Kjerkoli so jih zalotili in zasegli, so jih sežgali, uničili. Pri komurkoli so jih le posumili, je bil pred sodbo tiran, vržen v ječo, izdan v smrt. Kdor pa je svete knjige sramotno izdal, temu so prizanesli, ga pustili pri življenju... Mnogo svetih knjig je tako šlo v nič, toda zadosti jih je še ostalo, da so se po njih prepisovale in širile zmerom druge, in so tako kristjani zmerom zajemali dušne hrane iz njihovega berila. V najstarejših

časih torej gotovo ni bilo nikakršne prepovedi glede branja Sv. Pisma. Da, celih dvanajst stoletij ni nikjer sledi o kaki omejitvi[44] — in ah! da bi kristjani Sv. Pismo le zmerom tako marljivo in navdušeno prebirali, po njega branju vedno tako hrepeneli, njega razlaganje iz ust Cerkve zmerom tako zvesto poslušali, kakor so to delali tja do poznega srednjega veka! Toda žal! prišlo je drugače. Verniki so začeli obračati svoje misli bolj na čutne stvari, iskati bolj časnih nego večnih reči, brati rajši posvetne nego duhovne spise. Učenjaki so prehajali boljinbolj k zemeljskim znanostim in so znanost zveličanja zanemarili. Sv. Pismo je bilo potisnjeno v kraj. Celo bogoslovci so kmalu bolje razumevali poganske filozofe nego božjo besedo. Zanemarjanje Sv. Pisma je zašlo med vse stanove. Javni pouk v krščanskem nauku ni bil več to, kar bi moral biti; duhovni skoro niso več pridigali o Sv. Pismu in s Sv. Pismom, marveč so se izgubljali v brezplodnih vprašanjih in razpravah; mnogi laiški ljudje so poznali Sv. Pismo le še samo po imenu.[45]

Pri tej pozabi, vnemarnosti in otopelosti za Sv. Pismo pa se je zgodilo, kar se zgodi, kadar zagrne solnce na nebu oblak. Mrak verske nevednosti je padel na zemljo. Med versko neizobraženimi in nepoučenimi kristjani pa so imeli krivoverci ugodno zemljo za svojo setev. In glej! krivoverci so hiteli svoje zmote podpirati s Sv. Pismom, ki so ga v svoje namene prevajali v ljudski jezik, pri tem pa pačili in potvarjali ter po svoje razlagali. — Na koncu 12. in v začetku 13. stoletja so tako delali na Francoskem Valdovci in Albižani, prav nasilni krivoverci. Z grobim ponarejanjem Sv. Pisma so zavedli v zmoto na tisoče vernikov. Tedaj je v Cerkvi resnično izšla prepoved glede branja Sv. Pisma. Pri splošnem neredu in razburkanosti duhov, ki so jo krivoverci povzročili zlasti z zavijanjem, kaženjem in okrnjevanjem Sv. Pisma, se je Cerkvi zdelo potrebno, vzeti vernikom iz rok knjigo, ki jim je pod vplivom krive vere postala nevarna. In tako je pokrajinski cerkveni zbor v Toulousu l. 1229. prepovedal vernikom onih pokrajin brati Sv. Pismo v domačem jeziku. Toda kdo ne vidi tu več reči? Kdo ne vidi, da je bila ta prepoved samo za gotov čas, za gotove kraje in gotove razmere? Kdo ne vidi, da je bila prepoved samo v dušni prid vernikom? Škofje, v Toulousu zbrani, so prepovedali vernikom Sv. Pismo tako, kakor prepove zdravnik bolniku jedi, ki jih v bolezni ne more prenesti, čeprav so same po sebi najboljše. Ali ni bilo to pametno in koristno: da ne bodo krivoverci slepili vernikov s Sv. Pismom, vzame Cerkev vernikom za čas, dokler je nevarnost, in tam, kjer je nevarnost, Sv. Pismo iz rok? —

Podobni so bili vzroki, ki so narekovali Cerkvi drugo tozadevno naredbo. Takrat so dali povod reformatorji 16. stoletja. Tudi le-ti so na nevaren način računali z nepoučenostjo ljudstva v Sv. Pismu, so božjo besedo po svoje pokazili in prikrojili,

potem pa začeli učiti in spodbujati, naj le vsakdo sam pridno bere Sv. Pismo in si je po svoje tolmači. Iznajdba tiskarske umetelnosti je pomagala, da so verski preobratneži tem lažje širili med ljudmi Sv. Pismo, po njihovem okusu prirejeno in s strupom krivoverskih razlag zastrupljeno. Kaj je hotela Cerkev? Nekaj je morala ukreniti, da, kolikor more, zajezi dušno škodo svojih otrok. Toda ali naj Sv. Pismo brati splošno prepove? Ne, ni storila tega. Samo toliko je naročila posebe spovednikom, naj ne dovolijo brati Sv. Pisma tistim kristjanom, ki bi jim branje zmešalo verske pojme in škodovalo njihovemu verskemu življenju. Na splošno pa je ukazala, naj škofje nad vsako novo izdajo in prestavo Sv. Pisma skrbno čujejo, verniki pa naj ne bero drugih izdaj in prestav v domačem jeziku razen teh, ki jih s pravo razlago in opombami opremljene prejmejo iz rok svojih škofov, t. j. ki jih škofje odobre in potrdijo.[46] — In prilično to velja tudi še dandanes, po naredbi papeža Leona XIII. iz l. 1897. Namreč: dovoljene niso za splošno uporabo izdaje izvirnega Sv. Pisma in prestav, prirejene od nekatoličanov, zlasti tudi od nekatoliških, takozvanih biblijskih družb, pa tudi ne prestave v domačem jeziku, prirejene od katoličanov, če niso potrjene od sv. stolice ali opremljene z opombami iz del sv. očetov, oziroma katoliških učenjakov, ter natisnjene s škofijskim dovoljenjem.[47] Z drugimi besedami: nedovoljeni so taki izvirniki in take prestave, o katerih ni nobenega

jamstva, da ni v njih kake zavedne ali nezavedne, nameravane ali nenameravane — potvorbe. Da Cerkev to odreja, je čisto naravno. Saj bi drugače ne skrbela za večni blagor svojih otrok. S tem pa, da nam zabranjuje tako ali tako izdajo ali prestavo, nam nikakor ne zabranjuje branja Sv. Pisma. Ne, marveč dovoljuje nam ga v celem obsegu — samo v takih izdajah in prestavah, ki so popolnoma varne, popolnoma zanesljive, z drugo besedo — ki so od nje, Cerkve, potrjene.

In zakaj res nam bi sv. Cerkev Sv. Pismo brati prepovedovala? Ali ni to trditi naravnost abotno? Saj je vendar Sv. Pismo knjiga resnic in zapovedi, ki nam služijo v zveličanje. Saj je vendar knjiga zgodb in dejanj, ki naj nas vsa vodijo k Bogu. Saj je v Sv. Pismu Bog, ki z ljudmi govori. Zakaj bi nam ne bilo dovoljeno vedeti to, kar je najboljši Oče razodel svojim otrokom v njihovo srečo? Česa pa se nam je bati, če beremo Sv. Pismo, kakor nam je daje v roke Cerkev, in če poslušamo razlago Cerkve? Ali ne opominja sv. Pavel v pismu do Efežanov, naj zgrabimo za Sv. Pismo, za besedo božjo, kakor za duhovni meč, za orožje proti sovražnikom? (Ef. 6, 17.) Ali ne piše sv. Peter, da prav storimo, če gledamo na preroke in druge od Sv. Duha navdihnjene knjige kot na svetlogorečo plamenico, ki je prižgana na kraju teme, dokler ne vzplameni na obzorju dan? (2 Pet. 1, 19.)

*

Seveda, moji častiti poslušavci, — in to moram h koncu pač pristaviti — za vse ljudi od kraja vsi deli Sv. Pisma od kraja niso. Za otroke, za nedorasle, za preproste, za slabe, za uboge na duhu tudi v Sv. Pismu marsikaj ni. Sv. Pismo pripoveduje tudi kočljive, tudi grešne stvari. Poleg viškov človeške svetosti, poleg poti, ki se vzpenjajo do neba, gledamo zlasti v Starem Zakonu tudi nižave človečnosti, tudi steze, po katerih se plazi strast, tudi prepade, iz katerih se reži hudobija. Z odkritosrčnostjo brez primere, z besedo, ki ničesar ne prikriva, razgalja Sv. Pismo tudi pregrehe visokih oseb. Ne zaradi pregreh samih — to se razume —, marveč zato, da kaže, kako je človek slab in ničev, Bog pa velik in usmiljen, in kako Bog vse premaga, kako tudi slabo k dobremu vodi; in kako imamo ljudje lahko tudi sredi teme luč, tudi sredi zmote resnico, tudi sredi slabosti moč; in kako je nad vsem mesom duh, nad vso hudobijo milost...[48] Iz teh najmodrejših namenov podaja Sv. Pismo take stvari, toda zato so temu in onemu lahko vseeno nevarne, in zato za tega in onega vseeno niso. Ali so tedaj gotovi deli Sv. Pisma gotovim ljudem prepovedani? Res, prepovedani — toda ne po kaki posebni prepovedi Cerkve, marveč po tisti naravni splošni postavi, ki veleva, da opustimo vse, kar nam je lahko v škodo... — Zato pa takih stvari, če smo slabi, da bi se ob njih izpotikali, ne bomo brali, jih ne bomo nepoklicanim in nezrelim v roke dajali, še manj bomo takih stvari po Sv. Pismu

nalašč iskali, ker bi to že razodevalo našo neiskrenost v branju Sv. Pisma, naše slabo nagnjenje, našo željo gledati greh zato, da bi se pasli ob njem. Drugače, predragi, pa le berimo Sv. Pismo, pridno je prebirajmo! Berimo Novi Zakon, Evangelije in Dela apostolov, v lepi, najnovejši, od Cerkve potrjeni prestavi, ki smo jo dobili v roke lansko leto, narejeno po izvirniku od treh naših učenih mož. Berimo tudi Stari Zakon, zlasti v Zgodbah Sv. Pisma, ki nam jih je lepo razložene podala pred nekaj leti Družba sv. Mohorja. Pa tudi po nemški Alliolijevi knjigi v našem jeziku prirejena popolna prestava celega Sv. Pisma nam je dovoljena. Berimo tedaj — po zgledu prvih kristjanov —, in daj Bog, da obudi v nas vseh to pobožno branje čednosti, ki jih je obujalo in ohranjevalo v prvih kristjanih: pravičnost, čistost, bogaboječnost, zaupanje v Boga in zlasti tisto trdno, neomajno vero, v kateri nas nič ne bo odločilo od Kristusa in Cerkve: ne nadloga, ne stiska, ne lakota, ne nagota, ne nevarnost, ne preganjanje, ne meč. (Rim. 8, 35.) Amen.

X.

Govoreč o berivu, pravi nekje nadškof-kardinal Faulhaber, da mečejo naša izložbena okna in od časa do časa gotove sodnijske razprave strašno luč v tisti temni kot naše kulture, kjer prebivajo brezvestni barantači z dušami, ki kujejo denar in delajo dobičke iz najnižjih človeških nagonov. Grdo berivo, takozvana šundliteratura, pravi, je moloh, malik, ki zahteva leto za letom ogromnih človeških žrtev. Brošure in knjižure, ki bijejo v obraz vsaki spodobnosti in vsakemu nravnemu redu, gospodarijo med nami kakor črna smrt in stanejo več človeških življenj nego najbolj krvava vojna. Vsak prijatelj prave umetnosti lahko z globokim ogorčenjem opazuje, kako se pod krinko umetnosti zanaša med narod umazano blago, knjige, o kakršnih je dejal celo veliki brezverec in cinik Voltaire: So knjige, ki pri njih branju človek začuti veselje, da bi se začel plaziti po vseh štirih... Zato pa, nadaljuje veliki nadškof, da se lažje obvarujemo takega slabega, ničvrednega beriva, ki ga je danes na stote, moramo skrbeti, da bodo imele naše hiše za naš pouk in po-

šteno zabavo zadosti dobrih in solidnih knjig. S samim prepovedovanjem slabega beriva ne bomo imeli uspeha, če ne bomo obenem nudili zadosti dobrega čtiva. V ta namen mora biti v vsaki krščanski hiši in družini primerna, karmoč bogata domača knjižnica, dušna lekarna, kakor so imenovali knjige stari Grki. Naj nam ne bo žal izdatkov, da zberemo v tej knjižnici kar največ lepih in poštenih knjig. V to naloženi kapital bo donašal obresti še otrok otrokom; še v poznih rodovih bo taka domača zbirka dobrih knjig delovala kakor tih družinski misijonar. Med knjigami, ki naj bodo vložene v domačo knjižnico, pa bodi, pravi kardinal, na prvem mestu knjiga knjig, zaklad božje besede, Sv. Pismo Starega in Novega Zakona, spisano s krvjo Jagnjetovo in s pečatom Sv. Duha zapečateno. Zakaj, najsitudi potrebujejo sicer razni družinski člani različnega beriva, Sv. Pismo je berivo za vse, kakor je sv. Evharistija hrana za vse ljudi, čeprav so sicer posamezniki navezani na različno jed.[49]. Zares, zlasti nekateri deli Sv. Pisma so najlepše, najkoristnejše berivo za nas vse. Kateri deli so to prav posebno? Naj vas opozorim nanje; za konec pa naj podam par misli, kako naj kristjani Sv. Pismo beremo.

*

Med vsemi knjigami Sv. Pisma so najvažnejši in za vse najprimernejši sv. Evangeliji. Evangeliji opisujejo v preprostem, vsakomur umevnem jeziku

življenje Boga-človeka, Jezusa Kristusa; v njih čujemo zveličavne nauke, ki prihajajo iz njegovih ust. Ničesar ne potrebujemo bolj nego visokega spoznanja Jezusa Kristusa, Sina božjega, Odrešenika našega, ki je s svojimi prebodenimi rokami dvignil kraljestva iz tečajev in je veletok stoletij naravnal v novo strugo.[50] Jezus Kristus je temelj in središče naše vere, je ogledalo vse resnice, vse dobrote, vse lepote, vseh čednosti. Jezus Kristus je studenec vsega našega upanja, vse tolažbe, veselja, moči, ljubezni — z eno besedo, je življenje naše: Meni je Kristus življenje, pravi apostol (Flp. 1, 21.), kateremu je spoznanje Jezusa Kristusa tolik zaklad, da zanj rad izgubi vse drugo, vse posvetno za blato ima. (Flp. 3, 8.) Zakaj je dandanes zmerom manj vere, zmerom manj ljubezni do dobrega, zmerom več hudobije in greha? Zato, ker manjka živega spoznanja Jezusa Kristusa. Nazaj h Kristusu! Potopimo se v duha njegovega nauka, njegovega življenja in delovanja, posnemajmo njegov zgled, saj nam življenje Gospodovo kakor v velikanski podobi kaže, kako moramo mi uravnati svoje življenje. Odprimo tedaj nad njim svoje oči, nagnimo svoja ušesa k blagoslovljenim besedam učlovečenega Sina božjega! Berimo z ljubeznijo svete Evangelije, kjer so nam njegovi zvesti učenci popisali njegovo Srce, v katerem so vsi zakladi modrosti in vednosti božje![51] — Za štirimi Evangeliji berimo v Novem Zakonu Apostolska dela, zgodbe mlade Cerkve Jezusove. Obilen vir pouka in spodbude je v tej svetopisemski knjigi. Prvi kristjani dajejo lep zgled posebnih čednosti. Njihova edinost in ljubezen, njihovo pobožno hrepenenje po besedi božji, njihovo spoštovanje do cerkvenih predstojnikov in učenikov, njihova stanovitna zvestoba v preganjanju in trpljenju — kako budi vse to občudovanje in svete želje po posnemanju! K posnemanju vabi tudi goreča vnema apostolov, za Jezusa delati in trpeti. Zlasti zgled apostola Pavla. Kdo bo mogel gledati ali poslušati, kako veliki Pavel vpričo Judov in nevernikov Jezusa oznanjuje, si z delom svojih rok živež služi, je tukaj v ječi, tam v nevarnostih na morju, tam zopet v preganjanju in sovražnem zalezovanju nepremakljiv kakor skala — kdo, pravim, bo vse to bral in se ne bo sam pri sebi sramoval, da pa on, ki nosi od rojstva ime kristjana, tako malo stori za razširjenje in ohranjenje Cerkve Jezusove in za zveličanje svoje lastne duše?[52] — Pisma apostolov so mestoma pač zelo težka. So pa prekrasno berilo za vse, ki se ne strašijo nekoliko truda in potrpljenja v premišljevanju in razglabljanju. Zlasti koristna in tehtna so pisma sv. apostola Pavla, ki praktično kažejo v resnično krščansko življenje, ki krepko izvajajo posledice iz naukov Zveličarjevih in obračajo njegova načela, zapovedi in nasvete na gotove, določene življenske razmere in posamezne slučaje.[53] —

V Starem Zakonu bi vam prisrčno priporočil zlasti knjigi Jobovo in Tobijevo, Psalme in knjige svete Modrosti, pod katerimi razumem: Salomo-

nove Pregovore, Ekleziasta ali Pridigarja, Modrostno knjigo in Ekleziastika ali knjigo Sirahovo. Jobova knjiga presega po visokosti misli, mikavnosti in lepoti besede vse druge svetopisemske knjige in ji po mnenju mnogih ni enake v celi svetovni literaturi. Brezkončen je zaklad njenih resnic, in njeno prisrčno opominjevanje k pobožnosti in čednosti ji je pridobilo spoštovanje vseh časov. Knjiga rešuje najbolj pereče vprašanje, ki se ž njim od nekdaj bavi človeški duh: vprašanje o namenu in zmislu človeškega trpljenja. Trpljenje na zemlji — to je rešitev za tisti čas, ko se še ni bleščal po zemlji križ, ki je to vprašanje končno popolno rešil —, trpljenje je sicer posledica in kazen greha, obiskuje pa tudi pravične, da jih preizkuša, čimdalje bolj očiščuje in posvečuje. Samo božja modrost pa ve v vsakem posameznem slučaju za prave vzroke trpljenja.[54] — Knjiga Tobijeva popisuje prijetno in sila poučno zgodbo obeh Tobijev, očeta in sina. Kakšna svetla zgodba za kristjane, stare in mlade! Pobožni oče v svojem trpljenju — je zgled potrpežljivosti in bogovdanosti; pridni sin — zgled pokorščine in vseh čednosti dobrega otroka. Prekrasni so nauki starega Tobija za bogoljubno življenje; dobrotno vodstvo, ki je Bog naklanja mlademu Tobiju pa mora v slehernem srcu obuditi neomejeno zaupanje v močno in ljubeznivo roko božjo, ki vodi tudi nas po življenskih potih.[55] — Psalmi! Sveti očetje jih hvalijo kot neusahljiv studenec modrosti in čednosti in

jih pred vsemi drugimi svetimi knjigami v sveto branje priporočajo. Knjiga Psalmov, pravijo, če bi tudi ne bilo v nji toliko lepega in očitnega prerokovanja o Jezusu Kristusu, njegovem rojstvu, njegovih delih, njegovem trpljenju in vstajenju — je preobilen vir božjih resnic, vsebina vsega dejanskega nauka, splošen in neizmeren zaklad svetega življenja; knjiga, polna nebeškega hladila, pripravna za ozdravljenje vsake dušne bridkosti; knjiga za vsakogar, ki želi častiti in hvaliti božje veličanstvo, božjo vsemogočnost in previdnost, ali klicati usmiljenje najvišjega Sodnika, ali prositi pomoči v sleherni nadlogi, zahvaljevati Boga za prejete dobrote, se poučevati in k dobremu spodbujati.[56] — Knjige svete Modrosti so spisane od izraelskih bogorazsvetljenih mislecev, mož pravice in resnice, ki so znali globokoumno brati v knjigi narave in človeškega življenja. Podajajo nam nasvete za srečno in bogoslužno življenje, kažejo zvezo med bogaboječnostjo in modrostjo, spravljajo v sklad božjo postavo s človeško izkušnjo. V zgovornih besedah slave te knjige božjo modrost, ki je vsepovsod razodeta v naravnem in nravnem redu, in premostujejo prepad med svetom in nevidnim Bogom ter med vero judovskega ljudstva in nevernim mišljenjem poganstva.[57] —

Toliko nakratko o knjigah Sv. Pisma, ki se mi zde posebno pripravno in plodno berivo za vse kristjane, in ki vam jih torej pred drugimi v branje

priporočam. — Zdaj še dve, tri besede o tem, kako Sv. Pismo berimo.

Predvsem, moji častiti poslušavci, si odločimo za branje Sv. Pisma gotove čase in dneve. Če ne moremo drugače in več, odločimo si za to vsaj gotovo uro vse nedelje in praznike. Tako po dopoldanski službi božji ali po službi božji popoldne ali — če iz upravičenega vzroka ne moremo v cerkev — med službo božjo, berimo iz svete knjige eno ali dvoje poglavij. Eno ali dvoje poglavij, pravim, ne preveč naenkrat. Zakaj ne gre za to, da zberemo naenkrat kar mogoče veliko, marveč za to gre, da, kar zberemo, tudi v svojih srcih ohranimo. Boljše je, da beremo malo, pa pri branju večkrat postanemo in svete besede malo premišljujemo, tako, kakor si gasi žejo ptica — če naj rabim to nedolžno primero —: popije kapljico pa postane in dvigne glavo proti nebu, zopet pije in zopet postane... — Kar tiče srčno razpoloženje, berimo Sv. Pismo z velikim spoštovanjem. Svetniki, kakor sv. Karel Boromej in drugi, so Sv. Pismo brali odkriti, na kolenih, so knjigo pred in po branju poljubljali. Čeprav jih morda mi ne bi tako posnemali, a zavedajmo se vselej, kadar Sv. Pismo beremo, da ne beremo človeške, marveč božjo knjigo. — V tej zavesti prebirajmo Sv. Pismo tudi v veliki, neomejeni veri. Vse, kar beremo, je božja beseda, božje razodetje, od Boga samega podani nauk. Bog je, ki v Sv. Pismu pripoveduje, razlaga, dokazuje, nas uči, opominja, svari, nam

ukazuje, žuga, nam plačilo obeta. Kakor je resnično v najsvetejšem Zakramentu živo telo Jezusovo, tako je resnično v Sv. Pismu živi duh Jezusov, zakaj še enkrat: božja beseda je. To verujemo, trdno verujemo, za to vero damo svoje življenje.[58] — Slednjič berimo Sv. Pismo z velikim hrepenenjem, da bi postali čedalje boljši, čedalje popolnejši v svojem krščanskem življenju: da bi vedno bolj in bolj spoznali Boga in vso njegovo ljubezen do nas; se vedno bolj in bolj zavedali svojih dolžnosti do Stvarnika in Odrešenika svojega; da bi vedno bolj in bolj cenili krepost in sovražili greh; da bi vedno bolj in bolj prezirali to, kar je zemeljskega in ljubili to, kar je nebeškega; da bi vedno bolj in bolj — kakor Cerkev neprestano opominja — iskali in mislili to, kar je odzgoraj, kjer sedi na desnici Boga Očeta Kristus, ki ga oznanja celo Sv. Pismo.

*

In tako, moji častiti poslušavci, naj končam vse govore o Sv. Pismu z živo željo, da bi vam bili kolikortoliko pripomogli k njega boljšemu spoznanju, večjemu spoštovanju in zveličavnemu branju. Amen.

Opombe.

(Literatura.)

[1] Prim. Dr. Fr. Lampe - dr. Jan. Ev. Krek, Zgodbe Sv. Pisma. I. del. Celovec. Družba sv. Mohorja. Str. 9.

[2] Prim. Schuster - Holzhammer, Handbuch zur bibl. Geschichte. 6. Aufl. I. Band. Freiburg im Breisgau 1906. Herder. Str. XI—XVI.

[3] Prim. Lampe - Krek, I. Predgovor, str. 15.

[4] Lampe - Krek, o. c., str. 15, 16.

[5] Allioli - Wolf, Sv. Pismo, I. V Ljubljani 1857. Predgovor, str. XVI.

[6] Prim. Dr. P. Einig, Apologetische Predigten. I Die göttliche Offenbarung. Trier 1906. Paulinusdruckerei. Str. 138.

[7] Prim. Einig, o. c., str. 141.

[8] Decr. pro Jacobitis. — Denziger - Stahl, Enchiridion. Edit. VII. Wirceburgi. 1875. Nr. 600.

[9] Sess. IV. Decr. de can. Scripturis. — Denziger, 666

[10] Sess. IV. Constit. de fide, c. 2. Denziger, 1636.

[11] Prim. W. Wilmers, Lehrbuch der Religion. I. Bd. 7. Aufl. Münster i. W. 1909. Aschendorffsche Buchhandl. Str. 128—129.

[12] Prim. P. Hildebrand Höpfl, O. S. B., Das Buch der Bücher. Freiburg i. Br. 1904. Herder. Str. 6—7.

[13] Gl. Wilmers, o. c., str. 138, pod črto

[14] Prim. Einig, o. c., str. 39.

[15] Sermo LVI. ad fratres in eremo.

[16] Gl. Dr. Ivan Svetina, Katoliški verouk. Prva knjiga. V Ljubljani 1908. Kat. bukvarna. Str. 31.

[17] Adv. haereses, III. c. 1. — Gl. Svetina, o. c., str. 27.

[18] Svetina, str. 27 in 28.

[19] Contra Faust. 33, 6. — Gl. Fr. X. Brors, S. J., Die Wahrheit. II. Teil. 4. Aufl. Kevelaer. Butzon & Bercker. Str. 70.

[20] Dr. Jan. Ev. Krek, Zgodbe Sv. Pisma. II. del. Celovec. Družba sv. Mohorja. Str. 30.

[21] Prim. Einig, Apolog. Predigten, I., str. 133.

[22] Prim. Krek, o. c., str. 19.

[23] Gl. Wilmers, Lehrbuch, I., str. 163, pod črto 2

[24] Prim. Einig, o. c., str. 136.

[25] Prim. Enciklika Providentissimus Deus z dne 18. novembra 1898.

[26] Prim. Wilmers, I., str. 156.

[27] Prim. Romeis, P. Kapistran, Was ist uns Christen die Bibel? Ein Wort zur Bibelfrage an die gebildete Laienwelt. Freiburg. Herder 1911. Str. 121.

[28] Prim. Apologetische Vorträge. Herausgegeben vom Volksverein f. d. kath. Deutschland. I. Heft. München-Gladbach 1906. Str. 219—220.

[29] Encikl. Prov. Deus. — Prim. L. Fonck, S. J., Der Kampf um die Wahrheit der hl. Schrift seit 25 Jahren. Innsbruck. 1905. Rauch. Str. 78.

[30] Encikl. Prov. Deus.

[31] Prim. Volksaufklärung. Kleine Bibliothek zur Lehr und Wehr für Freunde der Wahrheit. Nro. 40. Missglückte Angriffe auf die mosaischen Berichte. 2. Aufl. Von Robert Schwickerath, S. J. Str. 21.

[32] Gl. Za resnico. Osemnajst obrambnih govorov. V Ljubljani 1921. Prodajalna KTD. H. Ničman. Str. 57 nsl.

[33] Vel. katekizem, vpr. 17 in 18.

[34] Prim. Allioli - Wolf, na tem mestu, pod črto 22.

[35] Allioli - Wolf, tam, pod črto 24.

[36] Prim. Wilmers, Lehrbuch, I., str. 177—178.

[37] Prim. Dr. Jos. G. Ehrler, Apologetische Predigten. II. 2. Aufl. Freiburg i. Br. 1905. Herder. Str. 275.

[38] Prim. Wilmers, o. c., str. 181, pod črto 1.

[39] Prim. Einig, str. 182.

[40] Prim. Ehrler, o. c., str. 281—282.

[41] Ehrler, str. 283—284.

[42] Ehrler, l. c.

[43] Gl. Höpfl, Das Buch der Bücher, str. 2.

[44] Prim. D. Norbert Peters, Kirche und Bibellesen. Paderborn 1908. Schöningh. Str. 10.

[45] Prim. Predigten von Jos. Ludwig Colmar, Bischof zu Mainz. II. Bd. Mainz 1842. Kirchheim, Schott u. Thielmann. Str. 333 nsl.

[46] Colmar, o. c., str. 338 nsl.

[47] Prim. Peters, o. c., str. 29.

[48] Prim. Romeis, o. c., str. 115.

[49] Mich. v. Faulhaber, Zeitfragen und Zeitaufgaben. Freiburg i. Br. 1915. Herder. Str. 275 in 278.

[50] Prim. E. Bougand, Christentum u. Gegenwart. Bd. II. Mainz. Kirchheim. Str. 481.

[51] Höpfl, o. c., str. 240 nsl.

[52] Prim. Allioli - Wolf, Vvod v Dej. apostolov.

[53] Romeis, str. 97.

[54] Höpfl, str. 97.

[55] Allioli - Wolf, Vvod v Tobijeve bukve.

[56] Allioli - Wolf, Vvod v Psalme.

[57] Romeis, str. 94.

[58] Prim. Colmar, Predigten, str. 348 nsl.

8244

V isti založbi je izšlo
istega avtorja:

Brez vere — Za resnico — O dveh grehih
Začetek in Konec — Velika skrivnost
O ljubezni — Kam greš? — Vsta-
jenje duše — Mesto na gori
Zgodbe o človeku
Žena s Solncem
Božji dnevi

—